

บทที่ 2

ทฤษฎี แนวคิด และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “การสื่อสารผ่านจดหมายนักโทษ: บทวิเคราะห์อำนาจและการจัดระเบียบวินัยแห่งคุก” ผู้วิจัยได้เลือกทบทวนทฤษฎีว่าด้วยอำนาจของมิเชล ฟูกูต์ และแนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสาร เช่น องค์ประกอบของการสื่อสาร การสื่อสารผ่านการเขียน และการสื่อสารระหว่างบุคคลกับการเขียนจดหมาย เนื่องจากทัศนะเรื่องอำนาจของมิเชล ฟูกูต์ ที่กล่าวว่า ที่ได้มีการใช้อำนาจ ที่นั้นย่อมมีการต่อต้านเกิดขึ้น ผู้ศึกษาจึงได้ทำการศึกษาคุณ ซึ่งเป็นสถาบันการใช้ อำนาจอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาดต่อนักโทษทำให้เราสามารถวิเคราะห์ได้ว่า การสื่อสารด้วยการเขียน จดหมายซึ่งถือเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลของนักโทษ ซึ่งสามารถกลายเป็นอำนาจในการ ต่อต้านขัดขึ้นหรือบางครั้งก็กลายเป็นเครื่องต่อรอง หรือจ่ายอ้อมต่ออำนาจจากการจัดระเบียบวินัย ของคุกได้หรือไม่ อย่างไร โดยศึกษาจดหมายของนักโทษที่ส่งออกนอกเรือนจำด้วยการพิจารณา จากเนื้อหาสาระและรูปแบบของจดหมาย ซึ่งมีรายละเอียดของทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่ เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

1. ทฤษฎีว่าด้วยอำนาจของมิเชล ฟูกูต์
2. แนวคิดและความรู้เกี่ยวกับการสื่อสาร
 - 2.1 องค์ประกอบของการสื่อสาร
 - 2.2 การสื่อสารผ่านการเขียน
 - 2.3 การสื่อสารระหว่างบุคคลและการเขียนจดหมาย
3. วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ทฤษฎีว่าด้วยอำนาจของ มิเชล ฟูกูต์

(Michel Foucault)

มิเชล ฟูกูต์ เป็นนักปรัชญาชาวฝรั่งเศส มีตำแหน่งเป็นอาจารย์แห่งวิทยาลัยฝรั่งเศส (College de France) แม้ฟูกูต์จะไม่ได้ระบุว่า ตนเป็นนักวิชาการในสังกัดสำนักใดก็ตาม แต่ นักวิชาการรุ่นหลัง ๆ หลายคนก็กล่าวว่า แนวคิดของฟูกูต์เป็นทั้งแบบโครงสร้างนิยมยุคหลัง สมัยใหม่ (Post-structuralism) ผู้ประสานการศึกษาประวัติศาสตร์ที่มุ่งเน้นสนใจประวัติศาสตร์ ของอารยธรรมและความนึกคิด ซึ่งแนวคิดของฟูกูต์ที่เกี่ยวกับภาษาและอำนาจ มีดังนี้

การศึกษาของฟูโกต์ ไม่ได้สนใจ “ภาษา” แต่ศึกษา “วาทกรรม” (Discourse) ซึ่งเขาให้นิยามวาทกรรมว่าเป็น “ระบบของภาษาภาพตัวแทน” (System of Representation) เขาสนใจวาทกรรมในแง่ของกฎเกณฑ์ (Rules) และปฏิบัติการทางสังคม (Social Practice) ที่สามารถสร้างความหมายต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นมาได้จากเนื้อหา/สาร รวมทั้งสนใจวาทกรรมที่มีความหมายแตกต่างกันในแต่ละบริบททางประวัติศาสตร์ (กาญจนา แก้วเทพ, 2548, น. 358)

ฟูโกต์นิยามว่า วาทกรรมเป็นกลุ่มของข้อความที่แสดงให้เห็นวิธีการที่ภาษาถูกใช้พูดถึงเรื่อง ๆ หนึ่งในช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ ช่วงหนึ่งว่าเป็นอย่างไร และภาษาทำงานผ่านกระบวนการที่เรียกว่า “ความรู้” (Knowledge) ได้อย่างไร กล่าวโดยสรุป ฟูโกต์สนใจในแนวคิด 3 แนวคิดที่เชื่อมโยงกัน คือ “วาทกรรม” ผลผลิตที่เรียกว่า “ความรู้” หรือบางครั้ง คือ “ความจริง” เพื่อสถาปนา “อำนาจ” ได้อย่างไร (กาญจนา แก้วเทพ, 2548, น. 354)

ในประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา นิยามของความรู้มักหมายถึง ข้อเท็จจริงที่มีประโยชน์ต่อมนุษย์ หรือความรู้ คือ สิ่งที่ช่วยประเทืองปัญญามนุษย์ แต่ฟูโกต์กลับกล่าวว่า ความรู้เกิดมาจากวิธีการที่อำนาจในสังคมทำให้เรื่องราวอันใดอันหนึ่งกลายเป็นหัวข้อหรือประเด็นที่กำหนดให้เป็นเรื่อง ที่ทุกคนต้องรู้ โดยผ่านวาทกรรมกลุ่มต่าง ๆ (สถาบัน ตัวแทน ปฏิบัติการทางสังคม) วาทกรรมจึงมีอิทธิพลต่อความคิดและการปฏิบัติของคนในลำดับต่อ ๆ มาและในขณะเดียวกันวาทกรรมก็มีอำนาจต่อความคิดและการกระทำของบุคคลโดยตรง ยกตัวอย่างเช่น วาทกรรมเรื่อง “ความชั่ว” กลายเป็นความรู้ที่มีผลต่อคนที่มีน้ำหนักตัวเกินมาตรฐาน ทั้งในด้านความรู้สึก ความคิด ไปจนถึงพฤติกรรมที่ต้องแสดงออกไปตามอำนาจของวาทกรรมดังกล่าว ซึ่งแตกต่างกันไปในแต่ละยุคแต่ละสมัย

จากเรื่องราวที่กลายมาเป็นความรู้นั้นก็เพราะอำนาจในสังคมได้ใช้วาทกรรมผลิตสร้างความรู้ขึ้นมา นั่นก็คือ วาทกรรมที่จะกลายเป็นความรู้ก็เพราะสถาบันที่มีอำนาจในสังคมบอกว่า “ต้องรู้อะไร” และในทางกลับกันความรู้นั้นก็จะย้อนกลับไปเสริมอำนาจให้แก่สถาบันนั้นอีก

ทั้งนี้จากหนังสือ “Discipline and Punish: Birth of the Prison” (1979) ฟูโกต์แสดงทัศนะว่า ความเป็นจริงของความรู้ใด ๆ มิได้เกิดจากคุณสมบัติของระบบเหตุผล ทฤษฎี ข้อพิสูจน์ หรือคำอธิบายตัวองค์ความรู้นั้น ๆ แต่เกิดจากอำนาจที่มาคู่กับความรู้นั้นและอำนาจที่ความรู้นั้นผลิตขึ้นมา ฟูโกต์ยกตัวอย่างเรื่อง การสร้างวินัยและการลงโทษ ซึ่งเป็นการแปรเปลี่ยนของความรู้และวาทกรรมจากยุคคลาสสิกจนถึงกึ่งกลางศตวรรษที่ 19 ซึ่งมีวิธีการลงทัณฑ์ที่ต่างกันไป ในยุคคลาสสิกโบราณจะมีวิธีการลงโทษคนโดยการใช้อำนาจบนร่างกายเช่น โปยตี ฉีกร่าง เผาไฟ หรือประหารชีวิตด้วยวิธีโหดเหี้ยมต่าง ๆ และจะแสดงออกในที่สาธารณะ เนื่องจากความรู้

เกี่ยวกับการลงโทษในสมัยนั้นจะเชื่อว่า ความเจ็บปวดทางร่างกายและความอับอายเป็นการลงโทษที่รุนแรงที่สุด

ต่อมาความรู้เกี่ยวกับการลงทัณฑ์เปลี่ยนไปเนื่องจากฐานความรู้ใหม่ในศตวรรษที่ 19 เชื่อว่า ความเจ็บปวดที่สุดของคนเรามีใช้ความเจ็บปวดทางร่างกาย แต่เป็นความเจ็บปวดทางจิตใจ และการถูกกลั่นแกล้งที่เคลื่อนไหวหรือติดต่อกับคนอื่น เป็นการลงโทษที่รุนแรงที่สุด ดังนั้น วิธีการใช้อำนาจก็จะเปลี่ยนแปลงไปกลายเป็นการกักขังไม่ให้ได้พบปะติดต่อกับคนอื่น ๆ ซึ่งได้กลายเป็นต้นกำเนิดของคุกสมัยใหม่ นั่นเอง

ฟูโกต์ นำเสนอกลไกการทำงานของ “ระเบียบวินัย” (discipline) ที่กระทำต่อร่างกายมนุษย์ (นักโทษ) ในสถาบันการใช้อำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาด (คุก) ด้วยวิธีการหลากหลายรูปแบบไม่ว่าจะเป็นการจัดแยกบุคคลออกเป็นสัดส่วนเพื่อกำหนดสถานะและหน้าที่ของบุคคล ตารางเวลา เป็นสิ่งกำหนดว่าบุคคลควรต้องกระทำการหรือปฏิบัติหน้าที่ใด ๆ ให้เสร็จสิ้นภายในเวลาที่กำหนดและการฝึกหัดร่างกายเพื่อจะได้ประโยชน์จากร่างกายให้มากที่สุด หรืออาจกล่าวได้ว่า ระเบียบวินัย (discipline) ใช้ร่างกายเป็นต้นทุนเพื่อใช้อำนาจแสวงหาผลกำไร สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ถูกสถาบันเบ็ดเสร็จเด็ดขาดนี้อ้างสิทธิและความชอบธรรมในการใช้ระเบียบวินัยเป็นเครื่องมือสำคัญในอันที่จะแก้ไขฟื้นฟูพฤติกรรมของนักโทษให้กลับตัวเป็นคนดี และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมร่วมกับผู้อื่นได้ แต่แท้ที่จริงแล้วกลับถูกใช้เป็นเครื่องมือลงทัณฑ์ประเภทใหม่ที่มีความสลับซับซ้อนและแสดงถึงขั้นเชิงของอำนาจการควบคุมมนุษย์และฟูโกต์เห็นว่า การพัฒนาและฝึกฝนตนเองเป็นการนำเอาแนวความคิดเรื่องวินัยเข้ามาใช้แทนที่การใช้อำนาจแบบทารุณโหดร้าย

ฟูโกต์ได้กล่าวถึง แนวคิดอีกประการหนึ่ง คือ การสร้างกลไกเชิงวินัยที่เขาได้ทัศนะมาจากการออกแบบสถาปัตยกรรมของ เจเรมี เบนแทม (Jeremy Bentham) ชื่อ “แพน옵ติคอน” (Panopticon) ซึ่งก็คือ อาคารที่สร้างเป็นรูปวงกลม จัดวางห้อง (ขัง) สำหรับคนป่วย คนบ้า อาชญากร คนงานหรือเด็กนักเรียน เรียงรายในวงกลมเหมือนรังผึ้ง แต่ละห้องมีหน้าต่าง 2 บาน บานหนึ่งคือลูกกรงที่หันหน้าเข้าหาหอตรวจการณ์ ซึ่งตั้งอยู่ตรงกลางของอาคารเพื่อให้ผู้ตรวจการณ์บนหอสามารถจับตาและสอดส่องพฤติกรรมของคนในห้องได้ โดยคนในห้องไม่มีโอกาสล่วงรู้ว่าจะเวลาใด ๆ ก็ตามที่พวกเขา กำลังถูกจ้องมองอยู่หรือไม่

ส่วนหน้าต่างอีกบานเปิดออกด้านนอกตัวอาคารเพื่อให้แสงแดดส่องเข้ามาในห้อง ซึ่งก็เพื่อให้คนบนหอสามารถมองเห็นคนในห้องได้ แพน옵ติคอนมีกลไกควบคุมตรงกันข้ามกับคุกมืด คือ ใช้แสงสว่างและการมองเห็นได้เป็นกลไกในการสอดส่องและควบคุม (สายพิณ ศุพุททมงคล, 2545, น. 36) เพราะฉะนั้นไม่ว่าจะมีผู้คุมอยู่หรือไม่ก็ตาม นักโทษก็จะรู้สึกเหมือนกับถูกจับตามองอยู่ตลอดเวลา

จากในบทสัมภาษณ์เรื่อง “The Eye of Power” มิเชล ฟูโกต์ คิดว่า แม้กระทั่งในตัวแบบของคุณที่สมบูรณ์แบบที่สุดในแง่ที่อำนาจอันเกิดจากกลไกการสร้างวินัยสามารถมีปฏิบัติการได้อย่างเต็มที่คือแพนอปติคอน แต่คนก็ยังสามารถต่อต้านอำนาจครอบงำของกลไกเชิงวินัยได้ โดยฟูโกต์ได้แสดงทัศนะว่า อำนาจมิได้มีศูนย์กลางอยู่ที่ใดที่หนึ่ง อำนาจมีอยู่ทุกหนทุกแห่งไม่ว่าจะเป็นกษัตริย์ สามีญชนหรือรัฐ อำนาจสามารถที่จะหมุนเวียนถ่ายเทไปในทุกอณูของสังคมและการหมุนเวียนนี้ก็จะเป็นอย่างไม่มีที่สิ้นสุด อำนาจจึงเป็นสิ่งที่เคลื่อนไหวตลอดเวลาไม่มีใครสามารถที่จะนำมาครอบครองไว้ได้

กรอบความคิดของ มิเชล ฟูโกต์ ยังเสนอว่าแม้สังคมปัจจุบันจะถูก “ครอบงำ” ด้วยอำนาจอย่างมากมาย โดยเฉพาะอำนาจที่เกิดจากกลไกการสร้างวินัย แต่กระนั้นก็ตามมนุษย์หรือสามีญชนคนธรรมดา ก็ใช่ว่าจะไร้โอกาสต่อต้านขัดขืนอำนาจที่กระทำต่อ ดังเช่นที่ฟูโกต์ได้สรุปไว้ว่า “ที่ใดมีอำนาจ ที่นั่นย่อมมีการต่อต้านขัดขืนต่ออำนาจ”

ดังนั้น ตามทฤษฎีเรื่องอำนาจของฟูโกต์ เกี่ยวกับคุกจึงสรุปได้ว่า สถาบันทางสังคมต่าง ๆ ได้สร้างวาทกรรมเกี่ยวกับความรู้เรื่องคุกและนักโทษขึ้นมา โดยใช้อำนาจสร้างระเบียบวินัยเพื่อลงโทษร่างกายแทนการลงโทษแบบทารุณโหดร้าย โดยชี้ให้เห็นอีกว่า อำนาจของกฎระเบียบวินัยสามารถถูกต่อต้านขัดขืนหรือต่อรองหรือจ่ายอมจากอำนาจของปัจเจกชน คือตัวนักโทษเองได้

กล่าวอีกนัยหนึ่งจากการทบทวนทฤษฎีเกี่ยวกับอำนาจของมิเชล ฟูโกต์จะพบว่า ลักษณะกระบวนการใช้อำนาจจะแบ่งออกเป็น 4 มิติ คือ มิติแห่งการกดขี่ครอบงำและควบคุม มิติแห่งการต่อต้านขัดขืน มิติแห่งการต่อรองผ่อนปรนและมิติแห่งการจ่ายอม

ทั้งนี้ในการวิเคราะห์เรื่อง “อำนาจ” จากสถาปัตยกรรมแพนอปติคอนจะพบนิยามของอำนาจว่าไม่ใช่เฉพาะเพียงการกักขังทางร่างกายของนักโทษเท่านั้น แต่เป็นการกักขังทางจิตใจด้วย และเมื่อนำแนวคิดเรื่องแพนอปติคอนมาร่วมวิเคราะห์กับการสื่อสารผ่านจดหมายของนักโทษก็จะพบว่า อำนาจในการจ้องมองดูเป็นกลไกทางอำนาจในการควบคุมพฤติกรรมการสื่อสารของนักโทษ ตัวอย่างเช่น ถึงแม้ว่าระหว่างการเขียนจะไม่มีผู้คุมมาคอยยืนดู หรือคอยกำกับการเขียนแต่นักโทษทุกคนย่อมรู้ว่า การเขียนจดหมายต้องมีการตรวจเซ็นเซอร์จากผู้คุมเป็นความรู้ในทางจิตใจว่า ขณะเขียนมีการจ้องมองดูด้วยอำนาจกลไกของระเบียบวินัยที่กำลังอยู่เหมือนหอคอยที่มีตติณที่นักโทษมีความรู้สึกถึงการถูกจ้องมองดูอยู่ตลอดเวลา แม้จะไม่เห็นตัวหรือสายตาของผู้จ้องมองดู (ผู้คุม) ก็ตาม

จากทัศนะของฟูโกต์ ที่ว่า “ที่ใดมีอำนาจ ที่นั่นย่อมมีการต่อต้านขัดขืนต่ออำนาจ” ทำให้การศึกษาวิจัยเรื่อง “การสื่อสารผ่านจดหมายนักโทษ: บทวิเคราะห์อำนาจและการจัดระเบียบวินัยแห่งคุก” ต้องการค้นหาว่า นักโทษมีวิธีการต่อต้านขัดขืน ต่อรอง หรือจำยอมหรือไม่ อย่างไร ในเมื่อนักโทษสำนักในจิตใจเสมอว่า มีกระบวนการใช้อำนาจของผู้คุมที่รอตรวจสอบและควบคุมอยู่เสมอเหมือน “หอคอย” ที่กำลังสอดส่องจ้องมองดูสถาปัตยกรรม “แพน옵ติคอน” นั้นเอง และประเด็นที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือ จดหมายเป็นแบบ “จำลอง” (Mimic) อำนาจของคุกที่โยกย้ายจากพื้นที่จริงมาสู่พื้นที่การสื่อสารบนแผ่นกระดาษที่นักโทษใช้สื่อสารออกไปสู่พื้นที่ภายนอกพรมแดนของคุก

แนวคิดและความรู้เกี่ยวกับการสื่อสาร

องค์ประกอบของการสื่อสาร

การสื่อสาร (Communication) คือ การทำความเข้าใจกันระหว่างบุคคลสองฝ่าย คือ ผู้ส่งสารและผู้รับสาร โดยมีกระบวนการส่งสารจากผู้ส่งสาร ผ่านช่องทางหรือสื่อเพื่อให้ถึงผู้รับสาร จนเกิดความเข้าใจกันและเกิดการรับรู้ร่วมกัน (สมพร แพ่งพิพัฒน์, 2547, น. 1)

การสื่อสาร (Communication) คือ กระบวนการถ่ายทอดสารจากผู้ส่งสารผ่านสื่อต่าง ๆ ที่อาจเป็นคำพูด การเขียน การแสดง การจัดกิจกรรม ฯลฯ ไปยังผู้รับสารอย่างมีวัตถุประสงค์ทำให้เกิดการรับรู้ร่วมกัน มีปฏิริยาตอบสนองต่อกันสามารถปรับเปลี่ยนวิธีการให้เหมาะสมกับบริบททางการสื่อสารเพื่อให้การสื่อสารสัมฤทธิ์ผล (ทัศนีย์ กระต่ายอินทร์ และ สุภิตรา อนุศาสตร์, 2543, น. 3)

การสื่อสารโดยทั่วไปมีองค์ประกอบที่สำคัญ ๆ อยู่ 4 ประการ คือ ผู้ส่งสาร (Sender) สาร (Message) ช่องทาง (Channel) และผู้รับสาร (Receiver) ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้จะมีอิทธิพลต่อกันและกัน ซึ่งรายละเอียดขององค์ประกอบต่าง ๆ มีดังต่อไปนี้

1. ผู้ส่งสาร (Sender) ผู้ส่งสารเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในกระบวนการสื่อสารซึ่งหมายถึง บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีความคิดมีความต้องการมีความตั้งใจที่จะส่งข้อมูลข่าวสารอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ความคิดเห็น ทัศนคติ ความเชื่อและอื่น ๆ ไปยังผู้รับสารเพื่อก่อให้เกิดผลอย่างใดอย่างหนึ่งต่อผู้รับสาร

2. สาร (Message) สาร หมายถึง เรื่องราวอันมีความหมายและถูกแสดงออกมาโดยอาศัยภาษาหรือสัญลักษณ์ใด ๆ ก็ตามที่สามารถทำให้เกิดการรับรู้ร่วมกันได้ระหว่างผู้ส่งสารและ

ผู้รับสารจะเป็นตัวช่วยให้ผู้รับสารเกิดการรับรู้ต่อความหมายและมีปฏิกิริยาตอบสนองต่อความหมายที่ได้รับ

3. ช่องทาง (Channel) ช่องทาง หรือ สื่อ หมายถึง พาหนะที่นำหรือพาข่าวสารจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร ดังนั้น ช่องทางหรือสื่ออาจหมายถึงประสาทสัมผัสทั้ง 5 ของมนุษย์ที่รับรู้ความหมายจากสิ่งต่าง ๆ อันได้แก่ การมองเห็น การได้ยิน การดมกลิ่น การสัมผัสและการลิ้มรส เป็นต้น หรือนอกจากนี้ยังอาจหมายถึง คลื่นแสง คลื่นเสียงและอากาศที่อยู่รอบ ๆ ตัวคนเราด้วย

4. ผู้รับสาร (Receiver) ผู้รับสารเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสื่อสาร มีบทบาทในการกำหนดรู้เรื่องราวที่ผู้ส่งสาร ส่งสารผ่านสื่อมาถึงตนและมีปฏิกิริยาตอบสนอง การสื่อสารจะประสบผลสำเร็จมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมทางสังคม ขอบข่ายของประสบการณ์ที่มีบางส่วนร่วมกันและลักษณะส่วนบุคคลของทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร

การศึกษาองค์ประกอบของการสื่อสารทำให้ทราบว่า สารและช่องทางเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่น่าสนใจ น่าศึกษาวิเคราะห์ โดยเฉพาะการศึกษาวิจัยเรื่อง การสื่อสารผ่านจดหมายนักโทษ: บทวิเคราะห์อำนาจและการจัดระเบียบวินัยแห่งคุก เพราะสารหรือเนื้อหาในจดหมายเป็นความตั้งใจของนักโทษที่พยายามจะสื่อความหมาย อารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อ ทศนคติ และอื่น ๆ ไปยังบุคคลภายนอก โดยใช้จดหมายเป็นพาหนะหรือช่องทาง นำสารหรือเนื้อหานั้น ๆ ออกสู่นอกกำแพงคุก จดหมายเปรียบเสมือนตัวแทนแห่งอิสรภาพ ถึงแม้ร่างกายจะถูกกักขัง แต่จิตใจเป็นอิสระสามารถถ่ายทอดส่งผ่านลงบนแผ่นกระดาษออกสู่นอกกำแพงคุกได้

การสื่อสารผ่านการเขียน (Written Communication)

การเขียนเป็นวิธีการติดต่อสื่อสารที่พัฒนาต่อเนื่องมาจากวัฒนธรรมการพูด (Oral Tradition) ซึ่งมีความสำคัญต่อวัฒนธรรมของมนุษย์อย่างมาก เราสามารถทราบความเป็นมาและประวัติศาสตร์ต่าง ๆ ของมนุษยชาติได้จากการจารึกออกมาเป็นภาษาเขียน ซึ่งอาจปรากฏออกมาในลักษณะที่เป็นรูปรอย สัญลักษณ์และภาพ รวมทั้งการบันทึกเป็นภาษาเขียน ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า ภาษาเขียนเป็นสื่อที่มนุษย์ใช้ในการถ่ายทอด แลกเปลี่ยนความคิด ปรัชญา ศิลปะ วิทยาศาสตร์ กฎหมาย เศรษฐศาสตร์ ฯลฯ จากคนรุ่นหนึ่งไปถึงคนอีกรุ่นหนึ่งได้ (กิติมา สุรสนธิ, 2545, น. 213)

ภาษาเขียนในช่วงยุคก่อนประวัติศาสตร์นั้นจะเป็นภาพหรืออักษรศักดิ์สิทธิ์ที่มนุษย์เชื่อว่าเป็นสิ่งที่พระเจ้าประทานมาให้แก่มนุษย์และมีแนวความคิดในเรื่องการเขียนที่แตกต่างกันไป

เช่น ซาวอียิปต์โบราณเชื่อว่า “ทอธ” (Thoth) ซึ่งเป็นเทพเจ้าที่มีร่างกายมนุษย์แต่มีศีรษะเป็นสุนัขหรือนกข้อนั้น เป็นเทพเจ้าแห่งความฉลาดเกิดขึ้นมาจากการเขียน ส่วนพวกบาบิโลนเชื่อว่าการเขียนคือ “นีโบ” (Nebo) หรือเป็นเทพเจ้าผู้กำหนดโชคชะตาของมนุษย์ เป็นเทพเจ้าแห่งวิทยาศาสตร์ ส่วนกรีกโบราณ เทพเจ้าแห่งการเขียนคือ “เฮอร์เมส” (Hermes) เทพเจ้าที่มีรูปทรงเท้ามีปีกและสวมหมวก เป็นบิดาแห่งศิลปศาสตร์ เป็นต้น (กิติมา สุรสนธิ, 2545, น. 213)

ก่อนคริสต์ศักราช 720 การสร้างตัวอักษรของกรีก ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนวิธีคิดและรูปแบบของการจัดการกับความรู้ของคนกรีกไปอย่างมาก เช่น การเขียนทำให้วิธีคิดยกระดับจากรูปธรรมเป็นนามธรรมได้ ทำให้ถอดหลักเกณฑ์จากตัวบุคคลออกมาเป็นหลักเกณฑ์ทั่วไปได้ และข้อเขียนจะเป็นตัวกำหนดความเป็นจริงของเรื่องราวและเหตุการณ์ได้ (กาญจนา แก้วเทพ, 2544, น. 83)

นอกจากนี้ การเขียนทำให้เจ้าของข้อเขียนมั่นใจได้ว่า สิ่งที่ต้องการจะบอกนั้นถูกต้องโดยไม่ต้องถูกเล้าอย่างลึกซึ้ง การเขียนเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารโดยสิ้นเชิง ตัวอย่างเช่น เราอาจจะรู้จักคน ๆ หนึ่งอย่างทะลุปรุโปร่งโดยอ่านงานเขียนของเขาแต่ไม่เคยพบหน้าค่าตาเลย การเขียนปลดปล่อยพันธะของการสื่อสารแบบคำพูดที่ถูกวางกรอบด้วยกาลและเทศะ ขอบเขตของผู้รับสารจึงขยายออกไปได้อย่างกว้างขวาง

ด้วยเหตุนี้ นักวิชาการแห่งสำนักโตรอนโตอย่าง Harold Innis (1950) จึงกล่าวว่า “ต้องเริ่มต้นเมื่อการเขียนเกิดขึ้น ยุคสมัยของจักรวรรดิ จึงจะเกิดขึ้นได้” และ Marshall McLuhan (1962) ก็ระบุในทำนองเดียวกันว่า ตัวอักษรเป็นยุคเริ่มต้นของ “มนุษย์ผู้มีอารยธรรม” ในยุคสมัยวัฒนธรรมการเขียน ผู้ที่สามารถอ่านออกเขียนได้จะเป็นคนที่มีอำนาจในสังคม การเขียนทำให้ความรู้สามารถเก็บสะสมได้ บรรดากลุ่มผู้มีความรู้จะเก็บความรู้เอาไว้เป็นความลับ เนื่องจากความรู้คือ อำนาจทำให้ศาสนจักรและรัฐที่เป็นผู้ควบคุมการเขียนเป็นกลุ่มที่มีอำนาจในสังคม

Walter Ong (1982) ศึกษาเรื่องการเขียนพบว่า การเขียนทำให้เกิดการย้อนกลับไปที่บทวนได้ตรวจสอบข้อผิดพลาดและความไม่สม่ำเสมอได้ แม้ว่าเราจะถอยกลับไปดู “คำพูด” ไม่ได้ แต่เราก็สามารถย้อนกลับไปที่ “คำพูดที่บันทึกเอาไว้” ได้

จากการทบทวนแนวคิดการสื่อสารผ่านการเขียน ผู้วิจัยพบว่า การเขียนมีความสำคัญมากตั้งแต่โบราณจนถึงยุคปัจจุบันและการเขียนมีองค์ประกอบหรือเอกลักษณ์ที่เด่นชัด ซึ่งสามารถนำมาวิเคราะห์ในการศึกษาวิจัยเรื่องการสื่อสารผ่านจดหมายของนักโทษ ในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. การเขียนสร้างจินตนาการได้อย่างไร้ขอบเขต
2. การเขียนย้ายรูปแบบการสื่อสารของมนุษย์จากสัมผัสทางหูสู่สัมผัสทางตา

3. การเขียนเป็นการปลดปล่อยพันธะของการสื่อสารแบบคำพูดที่ถูกกำหนดด้วยเวลาและสถานที่

4. การเขียนช่วยบันทึกความทรงจำ โดยเฉพาะในเรื่องความถูกต้อง แม่นยำ และรายละเอียดต่าง ๆ รวมทั้งยังบอก “ตัวตนของผู้เขียน” (Authorship) เอาไว้ชัดเจน

5. การเขียนกำหนดและยืนยันความเป็นจริงของเรื่องราวและเหตุการณ์ได้

6. การเขียนสร้างอำนาจให้แก่ผู้เขียน

7. การเขียนเป็นการเก็บสะสมความรู้เพื่อสร้างอำนาจ

ยกตัวอย่างกรณีการเขียนจดหมายของนักโทษ คือ แม้นักโทษจะถูกกักขังอิสรภาพอยู่ในคุก ซึ่งเป็นการลงโทษเพื่อไม่ให้ติดต่อกับบุคคลภายนอกอย่างอิสระ โดยเฉพาะนักโทษต่างชาติ ซึ่งญาติมีความลำบากในการเดินทาง และมีความสับสนเปลี่ยนแปลงในการมาเยี่ยมใกล้ชิดหรือพูดคุย แต่นักโทษก็มีสิทธิภายใต้กฎระเบียบที่สามารถจะเขียนจดหมายออกไปสู่ภายนอกไม่ว่าจะเป็นที่ไหนหรือเวลาใดก็ได้ แต่ต้องเป็นไปตามที่คุกกำหนด และการเขียนจดหมายในพื้นที่ของความเป็นคุณ นักโทษสามารถบรรยายความจริง (ความรู้) ที่ตนรู้ ลงบนแผ่นกระดาษ ส่งไปยังผู้รับ ซึ่งไม่มีความรู้หรือไม่รู้ความจริงที่เกิดขึ้นภายในคุก

ดังนั้น การเขียนของนักโทษจึงเป็นการกำหนดหรือยืนยันสภาพของคุณตามความรู้หรือความจริงจากทางนักโทษเอง ซึ่งเป็นการสร้างอำนาจให้นักโทษในการครอบงำบุคคลภายนอกเพื่อประโยชน์บางอย่าง เช่น การให้ความช่วยเหลือด้านต่าง ๆ หรือการตอบรับจดหมายจากบุคคลภายนอก หรือสถานทูต ซึ่งก็มาจากความรู้ที่ได้รับและเกิดความรู้สึกสงสารตามมาเป็นการสร้างแนวร่วมทางอำนาจต่อต้านอำนาจจากการจัดระเบียบวินัยในบริบทต่าง ๆ ของคุก นั่นเอง

การสื่อสารระหว่างบุคคลและการเขียนจดหมาย

การสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication) หมายถึง การสื่อสารของบุคคลที่มีจำนวนตั้งแต่สองคนขึ้นไป ที่มาทำการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารซึ่งกันและกันในลักษณะตัวต่อตัว ซึ่งส่วนใหญ่จะสื่อสารกันในรูปแบบ “เผชิญหน้า” (Face- to- Face) และหรือทำการสื่อสารระหว่างคนสองคนในลักษณะที่มีสื่อเป็น “ตัวกลาง” (Mediated) ในการติดต่อสื่อสารก็ได้ เช่น การพูดคุยกันระหว่างคนสองคน การพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การพูดคุยกันภายในกลุ่มเล็ก ๆ หรือการติดต่อพูดคุยกันทางโทรศัพท์หรือการเขียนจดหมายถึงกัน เป็นต้น (กิตติมาสุรสนธิ, 2545, น. 29) ซึ่งมีคุณลักษณะ ดังนี้

1. ผู้ที่ทำการสื่อสารจะทำหน้าที่หรือมีบทบาทเป็นทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารในเวลาเดียวกัน

2. การสื่อสารระหว่างบุคคลจะมีลักษณะความเป็นส่วนตัวสูง

3. สารที่ส่งและถ่ายทอดในการสื่อสารระหว่างบุคคล ส่วนมากจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ อารมณ์ ความรู้สึก สภาพจิตใจและสารจะประกอบไปด้วย “สารเชิงวัจนะ” (Verbal Message) ซึ่งได้แก่ ภาษาพูด ภาษาเขียน ฯลฯ และ “สารเชิงอวัจนะ” (Nonverbal Message) ซึ่งได้แก่ การแสดงกิริยาท่าทาง การใช้วัสดุ ระยะห่าง สัญลักษณ์ต่าง ๆ ฯลฯ

4. ผู้ส่งสารและผู้รับสารในการสื่อสารระหว่างบุคคลจะมีความใกล้ชิดและคุ้นเคยกัน การติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลที่สำคัญอย่างหนึ่งในปัจจุบันคือ การติดต่อสื่อสารด้วยจดหมาย เพราะเป็นหลักฐานลายลักษณ์อักษรที่สามารถตรวจสอบได้ ไม่ว่าเวลาจะผ่านไปนานน้อยเพียงใด เรายังสามารถนำจดหมายขึ้นมาดูทบทวนยืนยันข้อมูลได้ จดหมายที่เขียนติดต่อกันอยู่ในปัจจุบันมีหลายลักษณะ ทั้งจดหมายที่เป็นตัวหนังสือและจดหมายที่ผ่านเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ ทั้งนี้แม้ว่าการสื่อสารทางเทคโนโลยีจะก้าวหน้าไปมาก แต่การเขียนจดหมายเป็นลายลักษณ์อักษรก็ยังถือว่าเป็นสิ่งที่จำเป็น (สมพร แพ่งพิพัฒน์, 2547, น. 281)

จดหมายส่วนตัว เป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลหรือระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร ที่แพร่หลายและนิยมใช้กันมากของคนในทุกสังคมทุกเพศทุกวัย จดหมายส่วนตัวคือ จดหมายที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารเป็นคนใกล้ชิดสนิทสนมกันอาจเป็นญาติหรือมิตรสหาย ผู้รู้จักคุ้นเคย ข้อความในจดหมายอาจจะเป็นการไต่ถามทุกข์สุขส่วนตัว เล่าเรื่องราวที่ควรจะได้รับรู้ร่วมกัน ตลอดจนแจ้งกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกัน เป็นการติดต่ออย่างไม่เป็นทางการ สำนวนภาษาที่ใช้ไม่จำเป็นต้องใช้ภาษามาตรฐานหรือภาษาแบบแผน แต่ใช้เป็นภาษาพูดหรือภาษาท้องถิ่นเดียวกันได้ แม้แต่รูปแบบของจดหมายและคำขึ้นต้น คำลงท้ายก็ไม่มีแบบแผนหรือกฎเกณฑ์ตายตัวเพียงแต่จะต้องระมัดระวังเรื่องการใช้ถ้อยคำให้เหมาะสมแก่ฐานะของผู้ส่งสารและผู้รับสาร ทั้งนี้จดหมายส่วนตัวแบ่งออกเป็นหลายชนิดแล้วแต่วัตถุประสงค์ที่ผู้ส่งต้องการ ซึ่งสามารถจำแนกออกเป็น 6 ประเภท คือ

1. จดหมายขอโทษหรือชี้แจงข้อบกพร่อง
2. จดหมายแนะนำตัว
3. จดหมายขอบคุณ
4. จดหมายแสดงความยินดี
5. จดหมายแสดงความเสียใจ
6. จดหมายเล่าเรื่องราว

การเขียนจดหมายของนักโทษเป็นเรื่องส่วนตัว เป็นการสื่อสารที่สร้างอำนาจให้ผู้เขียนจดหมาย เป็นช่องทางในการสร้างความรู้ผ่านสารออกสู่ผู้รับสาร นักโทษเขียนจดหมายออกสู่บุคคลภายนอก เพื่อสร้างอำนาจให้ตนเอง เพื่อหวังผลทางด้านร่างกาย เช่น เงิน หรือสิ่งของบริจาค และเพื่อหวังผลทางด้านจิตใจ เช่น ความสบายใจ คลายเหงา เป็นการปลดปล่อยอิสรภาพทางใจ แม้ร่างกายจะถูกควบคุมกักขังอยู่ในคุก แต่ดังที่กล่าวมาแล้วว่า คุณมีการควบคุมการเขียนจดหมายด้วยระบบเซ็นเซอร์ และการกำหนดกฎระเบียบในการเขียน การส่ง การรับ ช่วงเวลา ฯลฯ และคุณยังกีดกันอิสรภาพทางใจของนักโทษที่จะสื่อสารผ่านออกทางจดหมายด้วย

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเกิดคำถามนำการวิจัยนี้ว่า อำนาจการเขียนจดหมายของนักโทษสามารถสร้างปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจในการจัดระเบียบวินัยของคุกที่เข้าไปทำลายความเป็นส่วนตัวนั้นได้หรือไม่ อย่างไร ในระดับไหนในมิติแห่งอำนาจคือการจ่ายอม การต่อรองและการต่อต้านอย่างไรในการเขียนจดหมายหรือมีวิธีการอะไร สิ่งเหล่านี้คือประเด็นหลัก ๆ ในการศึกษาวิจัยเรื่องการสื่อสารผ่านจดหมายนักโทษ: บทวิเคราะห์อำนาจและการจัดระเบียบวินัยแห่งคุก

กล่าวโดยสรุปจากการศึกษาทฤษฎีเรื่องอำนาจของมิเชล ฟูกูต์จะพบว่า การสื่อสารด้วยภาษาจากสถาบันต่าง ๆ ในสังคมได้กลายเป็นวาทกรรมที่ก่อร่างสร้างความรู้หรือความจริงต่อเรื่องหรือประเด็นใด ๆ ในขณะช่วงเวลานึงเท่านั้นและมันสามารถเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวได้ตลอดเวลาตามกาลและเทศะ

การลงโทษด้วยการจำกัดอิสรภาพเป็นความรู้ใหม่ที่เชื่อกันว่าเป็นการลงโทษที่รุนแรง เป็นการทรมานจิตใจมนุษย์ด้วยการตัดปฏิสัมพันธ์ ซึ่งเป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่จะมีการสื่อสารกับบุคคลอื่นภายนอกคุกอันได้แก่ บุคคลในครอบครัว คนรัก เพื่อนสนิทมิตรสหาย ถึงแม้คุณจะใช้อำนาจในการคุมขังจำกัดอิสรภาพผู้กระทำความผิด แต่ก็ยังผ่อนปรนให้มีการติดต่อกับบุคคลภายนอกกำแพงแต่ต้องอยู่ภายในขอบเขตของกฎระเบียบวินัยเช่น มีการอนุญาตให้ใช้โทรศัพท์ติดต่อบุคคลภายนอกหรืออนุญาตให้ญาติมาเยี่ยมภายในเรือนจำ แต่กำหนดวัน เวลา สถานที่และระยะเวลาในการใช้โทรศัพท์หรือการเยี่ยมญาติ

นอกจากนั้นคุณยังมีการอนุญาตให้เขียนจดหมายติดต่อกับบุคคลภายนอกได้ แต่ต้องอยู่ภายใต้กฎระเบียบข้อบังคับของคุณและต้องมีการตรวจสอบจากเจ้าหน้าที่ (Censorship) เช่น ห้ามเขียนเกิน 15 บรรทัด ต้องส่งตอนเช้าของทุกวัน ยกเว้นเสาร์- อาทิตย์ ห้ามข้อความลามกอนาจาร ห้ามเขียนข่มขู่หรือละเมิดผู้อื่น เป็นต้น

ในขณะเดียวกัน กรณีการได้รับสิทธิในการสื่อสารกับบุคคลภายนอกเป็นประเด็นที่น่าสนใจศึกษา เพราะเป็นหนทางเดียวที่นักโทษจะรู้สึกได้รับการผ่อนคลายการลงโทษจากการถูกจำกัดอิสรภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นเรื่องการเขียนจดหมาย ซึ่งนักโทษส่วนใหญ่นิยมใช้ด้วยเหตุผลที่ว่าประหยัดค่าใช้จ่าย ส่งข้อความเนื้อหาได้ปริมาณมาก หรือกรณีนักโทษต่างชาตินำการใช้โทรศัพท์ติดต่อดังมีค่าใช้จ่ายสูงและขั้นตอนการใช้ที่ยุ่งยาก หรือกรณีญาติที่มาเยี่ยมต้องเดินทางมาจากต่างประเทศซึ่งก็มีค่าใช้จ่ายมากเช่นกัน เพราะฉะนั้นจดหมายจึงเป็นที่นิยมมากในการสื่อสารกับบุคคลภายนอกของนักโทษต่างชาติ

เนื่องจากพื้นที่ของคุณเป็นพื้นที่แห่งการลงโทษด้วยการสร้างกฎระเบียบ วินัย ข้อบังคับต่าง ๆ เข้ามาควบคุมชีวิตความเป็นอยู่ของนักโทษและโดยธรรมชาติของมนุษย์ต้องมีการดิ้นรนเพื่อปรับตัวให้เข้ากับสภาพของพื้นที่นั้น ๆ เพื่อความอยู่รอดโดยวิธีการต่าง ๆ จากทฤษฎีอำนาจของมิเชล ฟูกูต์ ที่กล่าวว่า “ที่ใดมีอำนาจ ที่นั่นย่อมมีการต่อต้านอำนาจ” และจากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสาร ทำให้ทราบว่า การเขียนจดหมายเป็นวิธีการหนึ่งในการสร้างอำนาจให้กับนักโทษต่างชาติ

ดังนั้น การวิจัยเรื่อง “การสื่อสารผ่านจดหมายนักโทษ: บทวิเคราะห์อำนาจและการจัดระเบียบวินัยแห่งคุณ” จึงต้องการทราบว่า อำนาจในการเขียนเนื้อหาสาระและการสร้างรูปแบบของจดหมายมีการจำยอม ต่อรอง หรือต่อต้านชัดเจนต่ออำนาจจากกฎระเบียบข้อบังคับของคุณได้หรือไม่ อย่างไร ในกรณีอนุญาตแต่มีการควบคุมตรวจสอบจากผู้คุมและถึงแม้นักโทษจะรู้ว่าถูกตรวจสอบแต่ก็พยายามหาวิธีให้ผ่านการตรวจสอบนั้น

วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “การสื่อสารผ่านจดหมายนักโทษ: บทวิเคราะห์อำนาจและการจัดระเบียบวินัยแห่งคุณ” มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาวิธีการต่อต้านชัดเจน ต่อรอง หรือบางครั้งก็จำยอมยอมต่ออำนาจจากการจัดระเบียบวินัยของคุณ หรืออำนาจที่มาจากเจ้าหน้าที่ผู้ควบคุมดูแล (ผู้คุม) อันเนื่องมาจากสภาพแวดล้อมของคุณที่จำกัดทั้งอิสรภาพทางร่างกาย จิตใจ และพฤติกรรม ซึ่งมีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่และสภาพจิตของนักโทษ โดยกระทำผ่านทางจดหมายส่งออกสู่โลกภายนอก เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยการปรับเปลี่ยน หรือบางครั้งก็แสดงการต่อต้านชัดเจน

จากการทบทวนวรรณกรรมที่ผ่านมา ผู้วิจัยพบว่า เป็นงานเขียนและงานวิจัยที่เกี่ยวกับเรื่องคุกและการต่อต้านอำนาจต่อการจัดระเบียบวินัยในพื้นที่ของคุกรวม 12 ชิ้น และจำแนกได้เป็น 4 กลุ่มเนื้อหา ดังนี้

1. บทความเชิงสารคดี จำนวน 2 เรื่อง

1.1 คุก : ไซ่ตรวนแห่งอิสรภาพ โดย สุวภา แก้วสุข ปี พ.ศ. 2534

1.2 คุก : โลกในพันธนาการ โดย อรสม สุทธิสาคร พ.ศ. 2540

2. หนังสือชีวประวัติเกี่ยวกับเรือนจำ จำนวน 4 เรื่อง

2.1 4,000 Days: My Life and Survival in a Bangkok Prison โดย วอร์เรน เฟลโลว์ (Warren Fellow) อดีตนักโทษชาวออสเตรเลีย คดียาเสพติด ซึ่งเขียนขึ้นในระหว่างปี พ.ศ. 2521- 2532

2.2 ฝ่าคุก โดย สุรัชย์ แซ่ด่าน, 2546 ซึ่งเขียนขึ้นระหว่างถูกคุมขังในระหว่างปี พ.ศ. 2524 – 2539 ในข้อหาเผาजनผู้ว่าราชการจังหวัดฯ และข้อหาปล้นเงินรถไฟ

2.3 Welcome to Hell โดย โคลิน มาร์ติน (Colin Martin) อดีตนักโทษชาวอังกฤษ คดีฆาตกรรม เขียนขึ้นในปี 2548 ขณะถูกคุมขังในช่วงปี พ.ศ. 2541-2548

2.4 Free! True Release in Christ in a Bangkok Jail โดย ริต้า ไนติงเกล (Rita Nightingale) อดีตนักโทษหญิงคดียาเสพติด เขียนขึ้นในปี พ.ศ. 2524 ขณะถูกคุมขังอยู่ทัณฑสถานหญิงกลาง ช่วงปี พ.ศ. 2520-2523

3. วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ จำนวน 4 เรื่อง

3.1 กระบวนการปรับตัวของนักโทษวัยหนุ่มในเรือนจำกลางบางขวาง โดย พรรณ เลขา พลอยสระศรี พ.ศ. 2546

3.2 ความต้องการของนักโทษโทษประหารชีวิตเรือนจำกลางบางขวาง โดย ประดับดวง ดุลยปฏิณ ศรีสวาสดี พ.ศ. 2548

3.3 การปรับตัวของนักโทษเข้าใหม่ในเรือนจำพิเศษกรุงเทพมหานคร โดย จารุวรรณ รังสิมันตุชาติ พ.ศ. 2544

3.4 การศึกษาเปรียบเทียบปัญหาและความต้องการของนักโทษเด็ดขาดชาวไทย และนักโทษเด็ดขาดชาวต่างประเทศในเรือนจำกลางคลองเปรม โดย พัศจุจ พินิจ พ.ศ. 2548

4. วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท สาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา จำนวน 2 เรื่อง

4.1 คุกกับคน: อำนาจและการต่อต้านขัดขืน โดย สายพิณ ศุพุททมงคล พ.ศ. 2543

4.2 คุกหญิงกับการเลือนไหลและหลากหลายของเพศสภาพ โดย ศิริจินดา ทองจินดา พ.ศ. 2547

กลุ่มบทความเชิงสารคดี

คุก : ใช้ตรวนแห่งอิสรภาพ (สุภา แก้วสุข, 2534) เรื่องนี้เป็นงานเขียนเชิงสารคดีของ สุภา แก้วสุข โดยบรรยายคุกจากการเยี่ยมชมสภาพจริงในเรือนจำ และจากคำบอกเล่าของเจ้าหน้าที่ เช่น สภาพเรือนนอน ห้องขังมืด ห้องเยี่ยมญาติ ห้องประหาร และบรรยายจากคำให้สัมภาษณ์ของนักโทษเกี่ยวกับชีวิตประจำวันตั้งแต่ ตื่นนอนเช้า กินอาหาร อาบน้ำ การทำงาน การฝึกวิชาชีพ และการศึกษา โดยบรรยายสภาพของคุกลาดยาว ทณฑสถานหญิงกลาง และคุกบางขวาง

คุก : โลกในพันธนาการ (อรสม สุทธิสาคร, 2540) เรื่องนี้เป็นงานเขียนเชิงสารคดีของ อรสม สุทธิสาคร ข้อมูลที่ได้มาจากเอกสาร การพบเห็นสภาพในแวดลอมในคุกและการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่เรือนจำ เจ้าหน้าที่กรมราชทัณฑ์และนักโทษ โดยเริ่มบรรยายคุกบางขวางเป็นแห่งแรกเกี่ยวกับชีวิตประจำวันของนักโทษ ระเบียบการรับตัวนักโทษ ใหม่ แดนสุททกรรมทำอาหารเลี้ยงนักโทษ โรงเรียนผู้ใหญ่มหาอุทยาน เรื่องเพศนักโทษ และบทลงโทษนักโทษ

ต่อมาบรรยายเกี่ยวกับคุกลาดยาวเกี่ยวกับแดนแรก¹ นักโทษ อิทธิพล การตรวจค้น ยาเสพติด การรักษาพยาบาล การพยายามฆ่าตัวตาย และการพยายามหนีของนักโทษ ตอนท้ายทำการสัมภาษณ์นักโทษคดีต่าง ๆ ถึงสาเหตุการกระทำผิด และการสัมภาษณ์ผู้บัญชาการเรือนจำเกี่ยวกับหน้าที่ความรับผิดชอบที่หนักของเจ้าหน้าที่

สุดท้ายบรรยายคุกหญิงเกี่ยวกับเรือนนอนแต่ละหลัง การฝึกวิชาชีพนักโทษ ภาระหน้าที่ของผู้คุมหญิง ต่อจากนั้นก็ทำการสัมภาษณ์นักโทษ คดีต่าง ๆ และสัมภาษณ์ผู้อำนวยการทัณฑสถานหญิงกลางเกี่ยวกับภาระหน้าที่การดูแลนักโทษ จุดมุ่งหมายของงานเขียนเรื่องนี้ดูเหมือนจะเป็นการมองโลกแง่ดี พยายามเข้าใจการกระทำผิดและชีวิตของนักโทษและพยายามเข้าใจภาระหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ด้วย

จากการศึกษาทบทวนวรรณกรรม 2 ชิ้น ในกลุ่มงานเขียนเชิงสารคดี ผู้วิจัยพบว่า เนื้อหาจะเป็นการบรรยายสภาพของคุกในสายตาของบุคคลภายนอก (outsider's view) ที่เข้ามาเยี่ยมชมสถานที่ต่าง ๆ ในเรือนจำ นอกจากนั้นยังได้ข้อมูลจากคำบอกเล่าและการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่เรือนจำและนักโทษเกี่ยวกับเรื่องระเบียบวินัย สวัสดิการนักโทษ การลงโทษ เป็นต้น

¹แดนที่รับนักโทษเข้ามาใหม่เพื่อรอการจำแนกแยกขังไปตามแดนอื่น ๆ ภายหลัง ด้วยการแบ่งนักโทษตามประเภทต่าง ๆ เช่น นักโทษวัยหนุ่ม นักโทษคดียาเสพติด นักโทษคดีข่มขืน นักโทษคดีปล้นฆ่า นักโทษคดีฆ่า เป็นต้น

งานเขียน 2 ชิ้นนี้ เป็นการมองภาพรวมของคุณในแง่ดีในสายตาคนภายนอก คือ สภาพแวดล้อมดี มีสวัสดิการต่าง ๆ มีการให้การศึกษาและการฝึกอาชีพแก่นักโทษ เจ้าหน้าที่เห็นดีเห็นงามมีภาระหน้าที่ดูแลความเป็นอยู่ของนักโทษ เอาใจใส่ทุ่มเทในการแก้ไขฟื้นฟูนักโทษ

ข้อสังเกตเกี่ยวกับงานเขียนสารคดี 2 เรื่อง คือ ผู้เขียนเป็นบุคคลภายนอกที่มองเห็นสภาพแวดล้อมของคุณและได้ข้อมูลของคุณจากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่และนักโทษ ส่วนข้อสังเกตอีกประการหนึ่งของงานเขียนเชิงสารคดีของไทยทั้งสองเรื่อง คือ เป็นการมองสภาพความเป็นอยู่ของนักโทษ เฉพาะชาวไทยทั้งเพศชายและเพศหญิงเท่านั้น ไม่ได้กล่าวบรรยายถึงสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของนักโทษ ต่างชาติ ซึ่งมีความแตกต่างจากคนไทยอย่างมาก ทั้งสภาพความเป็นอยู่ อาหารการกินวัฒนธรรม ประเพณี ศาสนา ความเชื่อและวิถีคิดแบบชาวต่างชาติ ซึ่งมีความน่าสนใจในลักษณะที่ต่างออกไป

กลุ่มหนังสือชีวประวัติ

4,000 Days: my life and survival in a Bangkok prison (วอร์เรน เฟลโลว์, 1990)

หนังสือเล่มนี้เขียนโดยอดีตนักโทษชาวออสเตรเลีย ชื่อ นายวอร์เรน เฟลโลว์ ต้องขังในคดียาเสพติดมีกำหนดโทษตลอดชีวิต และได้รับอภัยโทษปล่อยตัว เมื่อถูกคุมขังอยู่เกือบ 11 ปี หรือ 4,000 วัน ครั้งแรกที่ถูกจับเขาถูกขังอยู่ที่คุกมหาชัย และถูกส่งตัวมาอยู่ที่คุกลาดยาว จนเมื่อถูกตัดสินคดีแล้วเขาก็ถูกย้ายมาอยู่เรือนคุกบางขวาง เขาได้บรรยายเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ของนักโทษและสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ขณะอยู่ในคุกทั้ง 3 แห่ง เช่น ความเป็นอยู่ที่แออัด ห้องนอน ห้องน้ำที่สกปรก อาหารสกปรกมีตัวหนอนนอนดินอยู่ในซาม

นอกจากนั้น เขาได้บรรยายความโหดร้ายทารุณของผู้คุม และวิธีทารุณกรรมและฆาตกรรมต่อนักโทษ เช่น การขังเดี่ยวในห้องมืด การรักษาพยาบาลที่ล่าช้า ไข้ยาหมดอายุ การทรมานทุบตีนักโทษ การตีด้วยกระบองจนนักโทษสลบ แล้วลากลงบันไดให้หัวกระแทกชั้นบันไดจนตาย และการตรวจสอบจดหมายโดยห้ามข่าวร้ายไม่ให้ถึงนักโทษทราบ เช่น การตายของคนที่รัก ข่าวการแหกหักหลบหนีคุก และการตัดภาพออกจากหนังสือ เช่น ภาพปืน ภาพเฮลิคอปเตอร์ โดยให้เหตุผลว่า กลัวนักโทษจะใช้เป็นแนวคิดในการก่อเหตุร้าย หลบหนี

ผ่าคุก (สุรัชย์ แซ่ด่าน, 2546)

หนังสือเล่มนี้เป็นการเขียนชีวประวัติของ สุรัชย์ แซ่ด่าน ตั้งแต่ 29 มิถุนายน พ.ศ. 2524 - 9 มิถุนายน พ.ศ. 2539 ขณะถูกคุมขังอยู่ในเรือนจำชั่วคราวโรงเรียนพลตำรวจนครบาลบางเขน คุกบางขวาง และคุกลาดยาว เป็นเรื่องเกี่ยวกับสภาพของคุณ การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่และความเป็นอยู่ของนักโทษ ซึ่งเขาเขียนออกมาเป็นเรื่อง ๆ รวมแล้ว 17 เรื่องด้วยกัน

จากเรื่อง “ผ่าคุก” ของสุรชัย แซ่ด่าน ที่เล่าเป็นชีวประวัติของเขาขณะติดคุกทำให้เราเห็นสภาพคุกที่ยังเป็นแดนสนธยา มีการใช้อำนาจที่รุนแรงของผู้คุมในการลงโทษหรือทรมานนักโทษ มีการใช้อำนาจจากกฎระเบียบในการควบคุมและลงโทษนักโทษ แต่สิ่งหนึ่งที่เห็นได้จากหนังสือเล่มนี้ คือ การต่อต้านอำนาจเหล่านี้ของนักโทษคนหนึ่ง คือ สุรชัย แซ่ด่าน ด้วยวิธีการสื่อสาร เช่น การขอเข้าพบผู้บัญชาการเรือนจำเพื่อร้องเรียนเรื่องต่าง ๆ การลักลอบส่งจดหมายไปยังสื่อมวลชนเพื่อตอบโต้อำนาจของกลุ่มเจ้าหน้าที่ที่เขาเรียกว่า “มาเฟียกลุ่มแสง”

ข้อน่าสังเกต คือ ทำไมเขาสามารถกระทำเช่นนั้นได้ ในเมื่อนักโทษส่วนใหญ่ไม่สามารถทำได้ หรือเป็นเพราะที่เขาเคยเขียนว่า “เพราะผมเป็นนักโทษการเมืองที่มีชื่อเสียง” เจ้าหน้าที่ไม่ค่อยกล้าเหมือนนักโทษต่างชาติที่ใช้สถานทูตเป็นข้อต่อรองหรือต่อต้านเมื่อกระทำความผิด เพราะเขารู้จักนักการเมืองหลายคน โดยเฉพาะ นายชานี ศักดิเศรษฐ์ และ นายสุธรรม แสงประทุม อำนาจเบื้องหลังเหล่านี้ เป็นอำนาจที่ต่อต้านอำนาจของเรือนจำได้จริงหรือ แต่จากการถามผู้คุมรุ่นก่อนที่ควบคุมสุรชัย แซ่ด่าน ซึ่งบางคนกลับบอกว่าเขาเป็นแค่ “ช่างซ่อมวิทยุโทรทัศน์” ธรรมดาคนหนึ่งที่ถูกอดีตปล้นทรัพย์ไม่ใช่ นักโทษการเมือง

การศึกษาเรื่อง การสื่อสารผ่านจดหมายนักโทษ: บทวิเคราะห์อำนาจและการจัดระเบียบวินัยแห่งคุก ในคุกกางขวาง มีประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับการต่อต้านอำนาจของนักโทษต่อกฎระเบียบของเรือนจำ และการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่เรือนจำผ่านทางจดหมาย ซึ่งเปรียบเทียบกับเรื่องผ่าคุกของ สุรชัย แซ่ด่าน จะเห็นว่าการสื่อสารด้วย “จดหมาย” (หนังสือ) เป็นวิถีทางต่อสู้ที่ชัดเจนและสามารถต่อต้านได้อย่างมีประสิทธิภาพ แม้การส่งผ่านออกนอกเรือนจำจะต้องมีการตรวจสอบเนื้อหาข้อความจากเจ้าหน้าที่เรือนจำอย่างเข้มงวด แต่เนื่องจากเป็นวิถีทางเดียวที่จะเป็นหลักฐานสามารถยืนยันได้ถึงความเป็นจริง แม้จะทำการลักลอบนำส่งออกซึ่งเป็นการกระทำที่ผิดระเบียบของคุก และนักโทษที่ลักลอบนำออกจะถูกลงโทษทางวินัยเช่นเดียวกับเจ้าหน้าที่ที่ช่วยลักลอบนำออกก็ตาม

Welcome to Hell โคลิน มาร์ติน (Colin Martin) อดีตนักโทษชาวอังกฤษ เขียนสายไอรืหนังสือเล่มนี้เป็นงานเขียนเชิงชีวประวัติ ของนักโทษต่างชาติซึ่งถูกพิพากษาในคดีฆาตกรรมกำหนดโทษ 13 ปี 4 เดือน เขียนขึ้นขณะถูกคุมขังอยู่ในเรือนจำประเทศไทยประมาณปี พ.ศ. 2541-2548 และได้รับอภัยโทษ เมื่อ 12 สิงหาคม 2547 รวมเวลาที่เขาติดคุกอยู่ประมาณ 8 ปี ในเรือนจำจังหวัดชลบุรี และเรือนจำลาดยาว หรือเรือนจำกลางคลองเปรมในปัจจุบัน ซึ่งตั้งอยู่ในเขตจตุจักร กรุงเทพมหานครหนังสือของเขาส่วนใหญ่จะเล่าเรื่อง การถูกทรมานขณะถูกสอบสวนจากเจ้าหน้าที่ตำรวจ และรายละเอียดเกี่ยวกับการต่อสู้คดีของเขา ส่วนเรื่องราวเกี่ยวกับคุก เขาได้เล่าแยกออกเป็น 2 ตอน คือ ขณะอยู่ในเรือนจำจังหวัดชลบุรี และเรือนจำกลางคลองเปรม

ข้อสังเกตของหนังสือเล่มนี้ คือ “การเขียนจดหมาย” ซึ่งเขาเล่าว่า เขาเขียนจดหมายทุกวัน จดหมายเป็นตัวแทนของเส้นชีวิตของเขา จดหมายทำให้เขาได้รับพัสดุ อาหาร ยารักษาโรคของใช้จำเป็นประจำวัน และเงินบริจาค จดหมายยกระดับจิตวิญญาณ จดหมายช่วยรักษาชีวิตเขา ไม่มีอะไรอีกแล้วนอกจากจดหมายที่ทำลายชีวิตที่จำเริญเปื้อนอาย มันทำให้เขามีความหวังในการรอคอยสิ่งที่จะเกิดขึ้นในวันพรุ่งนี้เพราะมันนำมาซึ่งข่าวดี ๆ หรือพัสดุและจดหมายจากคนที่ไม่คาดฝัน เขารู้ดีว่าจดหมายมีความหมายมากเพียงใดต่อนักโทษ จดหมายที่ส่งถึงสถานทูตทำให้เขาได้รับอนุญาตออกไปรักษาตัวโรคที่โรงพยาบาลนอกคุก จดหมายที่เขาส่งไปที่อังกฤษถูกตีพิมพ์ 2-3 ครั้งในนิตยสาร Phoenix และถูกตีพิมพ์ในนิตยสาร Magill ในหัวเรื่อง “Letter from Bangkok” ซึ่งนำมาซึ่งความช่วยเหลืออย่างมากมายจากประชาชนในประเทศอังกฤษ โดยเฉพาะคนไอร์แลนด์

ประเด็นเรื่องจดหมายทำให้ผู้ศึกษาวิจัยเรื่อง การสื่อสารผ่านจดหมายนักโทษ: บทวิเคราะห์อำนาจและการจัดระเบียบวินัยแห่งคุก สนใจศึกษาว่า การสื่อสารทางจดหมายสามารถต่อต้านอำนาจจากการถูกทำร้าย การถูกลงโทษ หรือการได้รับสิทธิพิเศษบางอย่าง เช่น การได้รับอนุญาตออกไปรักษาพยาบาลนอกคุกได้อย่างไร หรือจดหมายที่มีเนื้อหาสาระหรือรูปแบบใด จึงสามารถโน้มน้าวใจให้ผู้รับส่งความช่วยเหลือมาเป็นพัสดุหรือเงินบริจาค มาให้นักโทษ ซึ่งสามารถทำให้ชีวิตที่ตกอยู่ในสภาพที่เลวร้ายในคุกดำรงอยู่ได้

Free ! True Release in Christ in a Bangkok Jail โดย ริด้า นิติงเกล (Rita Nightingale) หนังสือเรื่องนี้เป็นงานเขียนเชิงชีวประวัติโดยนักโทษหญิงชาวอังกฤษ คดีครอบครองยาเสพติด เพื่อนำออกนอกราชอาณาจักรชื่อ ริด้า นิติงเกล (Rita Nightingale) ขณะถูกคุมขังอยู่ทัณฑสถานหญิงกลางในช่วง ปี พ.ศ. 2520-2523

หนังสือของเธอได้เล่าเกี่ยวกับบรรยากาศและสภาพต่าง ๆ ในคุกหญิง ตั้งแต่เข้ามาในคุก เธอบรรยายถึงสภาพที่แออัดสกปรกเต็มไปด้วยเห็บ เหา ยุ่ง ความน่ากลัวที่ต้องมานอนอยู่กับพวกขโมย ฆาตกร พวกติดยา และอาชญากรรมอื่น ๆ ความทรมานจากความร้อนและการนอนไม่หลับจากการเปิดไฟสว่างตลอดคืน

เธอบรรยายว่า

ชีวิตประจำวันของนักโทษจะเริ่ม 6 โมงเช้า ออกจากห้องขังทำธุระส่วนตัวต้องแย่งน้ำใช้ น้ำอาบ อาหารของคุกก็ใช้ได้สำหรับคนไทย โดยเธอให้เหตุผลว่าทำให้นักโทษบางคนอ้วนขึ้นแต่สำหรับต่างชาติแล้วดูไม่น่ากินเลย หลังจากอาหารเช้าก็เข้าทำงานตามหน้าที่ที่คุกกมอบหมาย กลางวันก็แย่งซื้ออาหารจากร้านค้าสำหรับนักโทษบางคนที่มีเงิน แต่ถ้าคนไหนไม่มีเงินก็รับข้าวแดงแกงหลวง ตอนเย็นหลังเลิกงานก็เข้าแถวแย่งกันอาบน้ำน้ำจนเกิดมีคนรับจ้างรอเข้าแถวเพราะน้ำไม่ค่อยไหล ตอนเย็น 5 โมงก็ขึ้นนอนบนตึกขัง (Rita Nightingale, 1982)

เนื่องจากเธอเป็นนักโทษต่างชาติทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ เธอบรรยายว่า

ความเหงาเป็นปัญหาใหญ่ เพราะเธอพูดภาษาไทยไม่เป็น คนไทยก็พูดภาษาอังกฤษไม่ได้ นักโทษต่างชาติก็น้อย คิดถึงครอบครัวที่อยู่ไกล เธอบอกว่าดีใจมาก ถ้ามีนักโทษหญิงต่างชาติมาใหม่ เธอเล่าต่อว่าเมื่อถูกกดดันอารมณ์มาก ๆ นักโทษต่างชาติบางคนถึงกับบ้าคุ้มคลั่ง กฎระเบียบวินัยมีผลต่อนักโทษมาก ไม่ว่าจะเป็นข้อห้ามในเรื่องเพศ ซึ่งเธอบอกว่า “เลสเบี้ยนเป็นเรื่องปกติ” (Rita Nightingale, 1982)

นอกจากนั้น ก็มีการห้ามต่าง ๆ เช่น ห้ามเครื่องประดับมีค่า ห้ามเขียนจดหมายเป็นภาษาอื่นนอกจากภาษาอังกฤษและภาษาไทย และมีการเซ็นเซอร์จดหมาย มีการห้ามสูบบุหรี่ในห้องนอน ห้ามทะเลาะวิวาท ฯลฯ ซึ่งถือเป็นการฝ่าฝืนกฎระเบียบของคุกมีผลให้มีการถูกลงโทษด้วยการถูกเปลี่ยนตึก ซึ่งถือเป็นเรื่องธรรมดา อีกเรื่องหนึ่งที่เป็นปัญหาของนักโทษต่างชาติ คือ วัฒนธรรมที่แตกต่างกัน เช่น การเดินข้ามเท้า การตากเสื้อผ้าไว้บนหัว การจับหัว เหล่านี้ถือว่าเป็นการดูถูกของคนไทย

ประเด็นที่น่าสนใจมาก คือ เธอเน้นย้ำเกี่ยวกับการสื่อสารว่า “เป็นสิ่งที่ทำให้ชีวิตในคุกดำเนินต่อไปได้” นั่นคือ การติดต่อกับบุคคลภายนอก ด้วยการมาเยี่ยมของเจ้าหน้าที่สถานทูตและทนายความ การเขียนจดหมาย การโทรศัพท์ และการเยี่ยมจากคนต่างชาติที่มาเมืองไทย โดยเฉพาะการเขียนจดหมาย ซึ่งเธอกล่าวถึงเสมอตั้งแต่จดหมายระหว่างเธอกับแม่ ที่ทำให้สบายใจ รู้ความเป็นอยู่ของแต่ละฝ่าย จดหมายที่ส่งไปยังสื่อมวลชนเพื่อกระจายข่าวของเธอทำให้คนมากมายส่งจดหมายแสดงความเห็นใจและกดดันให้รัฐบาลสนใจคดีเธอ

จากจำนวนจดหมายจากทั่วโลกที่หลั่งไหลมาเพื่อกดดันรัฐบาล ทั้งไทยและอังกฤษ รวมทั้งกดดันกระบวนการยุติธรรมไทยด้วยทำให้เธอมีปัญหากับเจ้าหน้าที่เรือนจำ เพราะเธอไม่ได้รับอนุญาตให้รับจดหมายโดยเจ้าหน้าที่อ้างว่า ต้องตรวจสอบก่อน ต้องใช้เวลามาก ต้องลำบากในการตรวจสอบ และเจ้าหน้าที่ยังมองตัวเธอและนักโทษต่างชาติว่าเป็นตัวปัญหา สร้างความยุ่งยากลำบากในการควบคุม แต่เธอก็ยืนยันว่า “จดหมาย” ทำให้เธอมีความสุข การประดิษฐ์จดหมายด้วยดอกไม้แห้งในสวนของคุก พร้อมทั้งระบายสีประดิษฐ์ประดอยตัวอักษรและรายละเอียดเล็ก ๆ น้อย ๆ ลงบนจดหมายทำให้เธอมี “ความสุข”

จากงานเขียนเชิงชีวประวัติ 4 เรื่อง เป็นการมองสภาพคุกในสายตาคนใน (insider's view) คือ สายตาของนักโทษที่เป็นชาวไทยและชาวต่างชาติ ในหนังสือได้บรรยายสภาพคุกที่ตรงข้ามกับงานเขียนเชิงสารคดี 2 ชิ้นแรก โดยบรรยายคุกที่มีสภาพแวดล้อมที่กดดันทั้งทางร่างกาย

จิตใจและพฤติกรรม มีการใช้อำนาจที่รุนแรงของเจ้าหน้าที่ในการลงทัณฑ์หรือทรมานนักโทษ มีการใช้อำนาจจากกฎระเบียบวินัยที่เข้มงวดของคุณ นอกจากนั้นก็จะเห็นการต่อต้านขัดขืนต่อการจัดระเบียบวินัยของคุณ ที่ดูมีพลังของนักโทษชาวไทยในเรื่อง ผ่าคุณ และความสำคัญของจดหมายที่มีต่อสภาพชีวิตความเป็นอยู่และจิตใจของนักโทษ ในเรื่อง Welcome to Hell และ Free ! True Release in Christ in a Bangkok Jail

กลุ่มงานวิจัยด้านสังคมสงเคราะห์

กลุ่มงานวิจัยนี้ส่วนใหญ่ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้แบบสอบถามในการรวบรวมข้อมูล จากนักโทษชายทั้งไทยและต่างชาติในเรือนจำกลางบางขวาง คลองเปรม และเรือนจำพิเศษกรุงเทพฯ โดยศึกษาถึงความต้องการและการปรับตัวของนักโทษประเภทต่าง ๆ ในช่วงปี พ.ศ. 2544 ถึง 2548 สรุปได้ ดังต่อไปนี้

กระบวนการปรับตัวของนักโทษ วัยหนุ่มในเรือนจำกลางบางขวาง (พรรณเลขา พลอยสระศรี, 2546) ผลการศึกษาพบว่า นักโทษวัยหนุ่มในเรือนจำกลางบางขวางยังไม่สามารถปรับตัวได้ เนื่องจากสภาพสังคมในคุกประกอบด้วยบุคคลหลายสถานะ ซึ่งแต่ละสถานะมีบทบาทและอำนาจหน้าที่แตกต่างกัน นอกจากนี้นักโทษวัยหนุ่มยังรู้สึกทรมานจิตใจเมื่อต้องอยู่ภายใต้กฎระเบียบวินัย ข้อบังคับของเรือนจำ ส่วนเรื่องคุณภาพอาหารของเรือนจำและบรรยากาศในเรือนนอน นักโทษรู้สึกพึงพอใจน้อยที่สุด

สรุปแล้วนักโทษวัยหนุ่มยังยอมรับกับสภาพแวดล้อมในคุกไม่ได้ด้วยปัญหา 6 ประการ คือ การถูกจำกัดเสรีภาพ การถูกจำกัดด้านเครื่องอุปโภคบริโภคและอาหาร การถูกจำกัดด้านความสัมพันธ์ทางเพศ การถูกจำกัดด้านความปลอดภัย ปัญหาการปรับตัว และปัญหาสุขภาพจิต ซึ่งแตกต่างกันขึ้นอยู่กับภูมิหลังของนักโทษวัยหนุ่ม เช่น อาชีพ อายุ ความแตกต่างของภูมิลำเนา การยอมรับและปฏิเสธกระบวนการยุติธรรม ประสบการณ์ ระยะเวลาการกระทำผิดก่อนถูกจับกุม และความตั้งใจและไม่ตั้งใจในการกระทำผิด

ความต้องการของนักโทษโทษประหารชีวิตเรือนจำกลางบางขวาง (ประดับวงดุลงปวิณศรีสวัสดิ์, 2548) ผลงานวิจัยชิ้นนี้พบว่า ความต้องการของนักโทษโทษประหารชีวิตในด้านปัจจัยพื้นฐานที่ต้องการมากที่สุด คือ อาหารที่มีคุณภาพและถูกสุขลักษณะ รองลงมา คือ การรักษาพยาบาลของเรือนจำ เรื่องน้ำดื่ม น้ำใช้ที่เพียงพอและสะอาด นอกจากนั้นก็เป็นเรื่องความรู้ทางกฎหมายเพื่อนำมาใช้ในการต่อสู้คดี การมีอะไรทำเพื่อให้เพลิดเพลิน ความต้องการให้มีโอกาส

เยี่ยมญาติใกล้ชิด ต้องการได้รับอนุญาตให้ใช้โทรศัพท์ในการติดต่อกับญาติภายนอก ต้องการได้รับพระราชทานอภัยโทษไม่ให้ถูกประหารชีวิต ความต้องการให้ปลดตรวนที่ข้อเท้าและความต้องการให้เจ้าหน้าที่ผู้ควบคุมมีเมตตาธรรมและเข้าใจในชะตากรรมอันเลวร้ายที่พวกเขากำลังเผชิญอยู่

การปรับตัวของนักโทษ เข้าใหม่ในเรือนจำพิเศษกรุงเทพมหานคร (จารุวรรณ รังสิมันตุชาติ, 2544) งานวิจัยเกี่ยวกับนักโทษในเรือนจำพิเศษกรุงเทพมหานครเล่มนี้ เป็นการศึกษาการปรับตัวของนักโทษที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิด ซึ่งคำพิพากษาอาจยกฟ้องหรือดำเนินคดีก็ได้ ดังนั้นการปรับตัวจึงอาจแตกต่างจากนักโทษที่ถูกตัดสินคดีแล้ว จากการศึกษาประเด็นปัญหาที่มีผลต่อการปรับตัวของนักโทษเข้าใหม่พบว่า มีประเด็นหลัก ๆ ได้แก่ ปัญหาด้านปัจจัยสี่ (อาศัย ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค) ปัญหาเรื่องการถูกข่มขู่ กลั่นแกล้งและถูกเอารัดเอาเปรียบจากนักโทษเก่า และเจ้าหน้าที่เรือนจำบางคนใช้อำนาจและกำลังบังคับ รวมทั้งการใช้วาจาค่อนข้างไม่เหมาะสมไม่สุภาพ หยาบคาย ปัญหาเรื่องกฎระเบียบ ข้อบังคับที่เข้มงวดในเรื่องการดูโทรทัศน์ การขึ้นเรือนนอนและการขาดระเบียบวินัยในการใช้สถานที่ของนักโทษ ปัญหาการติดต่อก่อนข้างลำบากและบางรายติดต่อไม่ได้ ปัญหาการขาดที่ปรึกษา โดยเฉพาะเรื่องคดีความ ปัญหาสุขภาพการเจ็บป่วยด้วยโรคผิวหนัง ผื่นคัน โรคปอด วัณโรค ท้องเสียและปัญหาความกลัวเรื่องโรคติดต่อ การไม่มีเครื่องอุปโภคบริโภคใช้และการซื้อสินค้ากับทางเรือนจำมีราคาแพงกว่าข้างนอกเรือนจำ

การศึกษาเปรียบเทียบปัญหาและความต้องการของนักโทษเด็ดขาดชาวไทยและนักโทษเด็ดขาดชาวต่างชาติในเรือนจำกลางคลองเปรม (พัศจุ พินิจ, 2548) การศึกษาเรื่องนี้เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการของนักโทษ ชาวไทยกับชาวต่างชาติ ซึ่งสามารถสรุปออกมาได้ ดังนี้

นักโทษชาวไทยมีปัญหาและความต้องการมากที่สุด คือ ปัญหาเรื่องเวลาในการพบญาติ รองลงมาเป็นปัญหาความเป็นอยู่ด้านพื้นฐาน ด้านการฝึกวิชาชีพ ด้านการศึกษา และปัญหาในด้านการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่เรือนจำ

นักโทษเด็ดขาดชาวต่างชาติ มีปัญหาและความต้องการมากที่สุดในด้านการฝึกวิชาชีพ คือ ต้องการเรียนรู้วิชาชีพของคนไทย และใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ รองลงมา คือ ด้านการศึกษา ความเป็นอยู่พื้นฐาน และปัญหาด้านการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่เรือนจำ โดยมีปัญหาที่เหมือนกับคนไทย คือ ปัญหาด้านเวลาในการเยี่ยมญาติที่น้อยเกินไป

จากการทบทวนวิทยานิพนธ์ทั้ง 4 เล่มนี้ ผู้วิจัยได้ทราบข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับการปรับตัวและปัญหาความต้องการของนักโทษเพื่อนำมาศึกษาวิธีการต่อต้านหรือปรับตัวในสภาพของคุณที่มีกฎระเบียบวินัยข้อบังคับเพื่อประโยชน์ในการควบคุมและแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด โดยการศึกษาการปรับตัวและความต้องการของนักโทษ เข้าใหม่วัยหนุ่มและนักโทษโทษประหาร เพื่อให้ทราบรายละเอียดที่อาจจะมีแตกต่างกันในเรือนจำที่แตกต่างกันคือ เรือนจำพิเศษ กรุงเทพมหานครซึ่งเป็นเรือนจำที่คุมขังนักโทษโทษก่อนถูกส่งดำเนินคดี ที่เรียกว่า นักโทษระหว่าง

ส่วนเรือนจำกลางบางขวางจะเป็นนักโทษที่ตัดสินคดีแล้วเรียกว่า นักโทษเด็ดขาด ซึ่งกำหนดโทษ 30 ปีขึ้นไป ถึงตลอดชีวิต และโทษประหารชีวิต ส่วนเรื่องที่ 4 เป็นการศึกษาเปรียบเทียบปัญหาความต้องการระหว่างนักโทษเด็ดขาดทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศของเรือนจำกลางคลองเปรม ซึ่งควบคุมนักโทษที่มีโทษน้อยไม่เกิน 30 ปี

ดังนั้นจากความแตกต่างหลากหลายของเรื่องที่ศึกษานี้ สามารถนำไปเป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาวิจัยถึงวิธีการต่อต้าน ต่อรอง และการยอมปรับตัวของนักโทษต่างชาติได้จากการศึกษาทบทวนวิทยานิพนธ์ทั้ง 4 เรื่อง ทำให้เห็นภาพรวมของปัญหาของนักโทษในเรือนจำว่ามีอะไรบ้าง เรื่องไหนมีความสำคัญมากน้อยต่างกัน พอสรุปปัญหาและความต้องการต่าง ๆ ที่สำคัญตามลำดับดังนี้คือ ความต้องการพื้นฐาน (ปัจจัย 4) การติดต่อกับบุคคลภายนอก (การเยี่ยมญาติ การโทรศัพท์) ปัญหาเรื่องสุขภาพอนามัย การรักษาพยาบาล ความรู้สึกไม่ปลอดภัยในเรือนจำ ปัญหาความกดดันจากการถูกจำกัดเสรีภาพ ปัญหาเรื่องกฎระเบียบวินัยข้อบังคับของเรือนจำและการใช้อำนาจหน้าที่ของเจ้าหน้าที่เรือนจำ เป็นต้น

การศึกษาเปรียบเทียบปัญหาและความต้องการระหว่างนักโทษชาวไทยและชาวต่างประเทศในเรือนจำคลองเปรมมีข้อสังเกตอย่างหนึ่ง ซึ่งแตกต่างจากนักโทษเรือนจำอื่น คือ มีความต้องการเรื่องฝึกอาชีพและการศึกษา ซึ่งน่าจะมีความหมายว่า “ต้องการฝึกอาชีพ” คือ ต้องการมีงานทำเพื่อฆ่าเวลา หรือเพื่อไม่ให้คิดมากและ “การศึกษา” น่าจะหมายถึง การมีความรู้เกี่ยวกับกฎหมายของไทยที่เกี่ยวข้องกับเรือนจำและกระบวนการยุติธรรมมากกว่า คงจะไม่ได้หมายถึงต้องการเรียนรู่วิชาชีพคนไทย หรือต้องการเรียนภาษาไทย (การศึกษาของไทย) เพราะตามกฎหมายระหว่างชาติดำหนดข้อห้ามการใช้แรงงานนักโทษต่างชาติ หรืออนุโลมถ้านักโทษร้องขอฝึกอาชีพ ซึ่งก็ยังมีปรากฏน้อยมากในเรือนจำกลางบางขวาง ดังนั้น เหตุผลความต้องการข้อนี้น่าจะเป็นเรื่องของสภาพจิตใจ คือ เพื่อต้องการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและกฎระเบียบวินัยข้อบังคับของเรือนจำมากกว่า

ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งในการศึกษาเรื่องเดียวกันนี้ คือ การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่เรือนจำเป็นปัญหาอันสุดท้าย อาจจะต้องด้วยเหตุผลนโยบาย “เปิดคุก” ของกรมราชทัณฑ์ ที่เน้นโปร่งใสตรวจสอบได้ หรืออาจจะเป็นเพราะความเกรงกลัว ไม่กล้าพูดความจริง เพราะการวิจัยส่วนใหญ่ใช้แบบสอบถามที่ทางเรือนจำเป็นผู้ดำเนินการให้ และการสัมภาษณ์เรือนจำก็เป็นผู้คัดเลือกนักโทษที่จะให้สัมภาษณ์ ข้อสังเกตที่น่าสนใจนี้จะต้องทำการตรวจสอบและวิเคราะห์ต่อไป

จุดประสงค์ของงานวิจัยทั้ง 4 เรื่อง ที่ผู้วิจัยได้ทบทวนมาจะเน้นไปที่การศึกษาทำความเข้าใจและหาคำตอบเพื่อเสนอแนะเพื่อแก้ไขเปลี่ยนแปลงตามความต้องการของนักโทษ โดยกรมราชทัณฑ์ เรือนจำ และเจ้าหน้าที่ผู้ควบคุมจะต้องจัดการด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น จัดงบประมาณให้เพียงพอเหมาะสม จัดสรรวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นและปัจจัย 4 ให้พร้อม ให้การศึกษาและฝึกวิชาชีพ เพิ่มสวัสดิการและลดความเข้มงวดของกฎระเบียบ เป็นต้น

นอกจากนั้น งานวิจัยทั้ง 4 เรื่อง ยังไม่ได้ศึกษาตัวนักโทษถึงวิธีการแก้ไขและปรับตัวเองอย่างไรในกรณีการเรียกร้องไม่ได้รับการตอบสนอง โดยเฉพาะนักโทษต่างชาติซึ่งมีความแตกต่างอย่างมากจากนักโทษชาวไทยไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมการกิน สภาพความเป็นอยู่พื้นฐาน ศาสนา ความเชื่อ ยกตัวอย่างเช่น การขออดตรวน การขอออกไปรักษาพยาบาลนอกคุก การประกอบพิธีทางศาสนาบางอย่าง (การทำพิธีล้างบาปในแม่น้ำ การทำพิธีเปลี่ยนศาสนา) การขออนุญาตเรื่องอาหารการกิน เป็นต้น

กลุ่มงานวิจัยสาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

คุกกับคน: อำนาจและการต่อต้านชัดเจน (สายพิณ ศุภทรมงคล, 2543) คุกกับคน เป็นการศึกษาโดยใช้กรอบความคิดของ มิเชล ฟูกูต์ (Michel Foucault) บนพื้นฐานแนวคิดที่ว่าที่ใดมีการปฏิบัติการของอำนาจ ที่นั่นย่อมมีการต่อต้านชัดเจนต่ออำนาจเช่นกัน ไม่มีอำนาจใด ๆ จะเบ็ดเสร็จเด็ดขาดถึงกับไม่มีพื้นที่ให้กับการต่อต้านชัดเจน

เพื่อพิสูจน์แนวคิดนี้ ผู้ศึกษาเรื่อง “คุกกับคน” ได้เลือกคุก ซึ่งเป็นสถาบันที่มองจากสายตาคอคลภายนอกทั่ว ๆ ไปว่าเป็นสถานที่ที่มีการใช้อำนาจได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาดเต็มที่เข้มข้นและชัดเจนที่สุด คุกกับคนได้ศึกษาในพื้นที่ของทัณฑสถานหญิงกลาง การศึกษาในคุกหญิงเป็นการศึกษารูปแบบของการต่อต้านชัดเจนอำนาจของนักโทษหญิง อย่างเช่น การต่อรองขอ

อาบน้ำเพื่อแลกกับการทำงาน การปฏิบัติดีก็เพื่อได้นอนเตียงส่วนตัว การขอสถานที่เพื่อปฏิบัติกิจทางศาสนาอิสลาม การเป็นปากเสียงแทนนักโทษ การเขียนพุลเกล้าฯและแนะนำเรื่องคดีให้นักโทษอื่น ฯลฯ

การศึกษาเรื่อง คุณกับคน ยังศึกษาการปฏิบัติกรของอำนาจต่อนักโทษ เช่น การตรวจภายใน การจัดวางคนลงพื้นที่โรงงานที่เหมาะสม การควบคุมจากกฎระเบียบวินัยทั้งของคุณและกฎของคนคุกในเรื่องความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันตั้งแต่ตื่นนอน การกินอาหาร การอาบน้ำ จนกระทั่งเข้านอน เป็นต้น

ในการศึกษาเรื่อง การสื่อสารผ่านจดหมายนักโทษ: บทวิเคราะห์อำนาจและการจัดระเบียบวินัยแห่งคุก ในบางกรณีสามารถสังเกตเห็นการต่อต้านอำนาจได้อย่างชัดเจนสามารถนำการศึกษาเรื่อง คุณกับคนมาประยุกต์ใช้ในการวิจัยเรื่องนี้ได้แต่จะเห็นความแตกต่างกันในบางประการ คือ การสื่อสารผ่านจดหมายของนักโทษเป็นการศึกษานักโทษต่างชาติชายในคุกบางขวางซึ่งส่วนใหญ่คดียาเสพติดมีกำหนดโทษสูง ส่วนคนกับคุณเป็นการศึกษานักโทษหญิงชาวไทยซึ่งมีข้อสังเกตบางประการ คือ นักโทษต่างชาติบางประเทศมีสนธิสัญญาโอนตัวระหว่างประเทศทำให้บางคนถูกคุมขังอยู่ประมาณ 4-8 ปี ก็ได้กลับประเทศ ซึ่งไม่นานเหมือนนักโทษชาวไทยซึ่งใช้เวลาอยู่ในคุกเป็นเวลานานกว่า 20 ปี ทำให้ปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างนักโทษกับกฎระเบียบของคุณอาจแตกต่างกัน

อีกประการหนึ่ง การต่อต้านชัดเจนของนักโทษหญิงเป็นการต่อต้านชัดเจนต่อกฎระเบียบและสิ่งแวดล้อมในเรือนจำตามลำพัง เป็นการต่อต้านชัดเจนที่นักโทษหญิงกระทำโดยตรงต่ออำนาจจากเจ้าหน้าที่เรือนจำเป็นการต่อต้านที่ไม่มีความรุนแรง อาจเนื่องจากความเป็นหญิงไทย และนิสัยของคนไทยที่ไม่ชอบการโต้แย้งแสดงความคิดเห็น ขอบเก็บกด เก็บตัว หรือเพราะถือว่าเป็นคนไทยอยู่ภายใต้กฎหมายต้องเคารพกฎหมายไทย แต่นักโทษต่างชาติเพศชายมีความกล้าแสดงออก มีการต่อต้านชัดเจนที่ชัดเจนกว่า โดยเฉพาะนักโทษต่างชาติของประเทศมหาอำนาจ หรือประเทศใหญ่

นอกจากนั้น การต่อต้านชัดเจนของนักโทษต่างชาติชายจะอาศัยปัจจัยภายนอกอื่น ๆ มาช่วยเหลือ เช่น การใช้ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การขอความช่วยเหลือจากสถานทูต การอ้างกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติต่อนักโทษต่างชาติ โดยอาศัยการเขียนจดหมายที่ส่งออกเป็นช่องทางการสื่อสารเพื่อการต่อต้านชัดเจนอำนาจภายในเรือนจำ ซึ่งเป็นการต่อต้านชัดเจนที่มีจุดหมายขึ้นกลางการกระทำต่อการกระทำโดยอำนาจจากเจ้าหน้าที่เรือนจำ

ยิ่งไปกว่านั้น ในการศึกษาเรื่อง การสื่อสารผ่านจดหมายนักโทษ: บทวิเคราะห์อำนาจ และการจัดระเบียบวินัยแห่งคุก ผู้วิจัยต้องการศึกษาการใช้จดหมายทั้งเนื้อหาและรูปแบบของ นักโทษต่างชาติที่ใช้ในการจำยอม ต่อรอง และต่อต้านต่ออำนาจการจัดระเบียบวินัยของคุก เพื่อปรับเปลี่ยนสภาพชีวิตความเป็นอยู่ และสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ในเรื่องต่าง ๆ เช่น วัฒนธรรมการกิน ความต้องการทางเพศ ซึ่งมาจากเหตุผลที่ว่า นักโทษต่างชาติเหล่านี้มาจาก สถานภาพทางสังคมที่แตกต่างกัน รวมทั้งฐานะทางเศรษฐกิจ เชื้อชาติ ศาสนาที่แตกต่างกันด้วย ซึ่งทำให้เกิดการต่อต้านขัดขืนจากการที่อำนาจไม่มีความรู้เกี่ยวกับ “เป้าหมาย” ที่จะใช้อำนาจ ควบคุมให้ได้โดยเด็ดขาด ซึ่งบางครั้งก็เกิดการต่อสู้ระหว่างอำนาจในการช่วงชิงชัยชนะ บางครั้งก็ เกิดการต่อรองและบางครั้งก็ยอมจำนนต่ออำนาจที่เหนือกว่า

คุณหญิงกับการเลือนไหลและหลากหลายของเพศสภาพ (ศิริจินดา ทองจินดา, 2547) วิทยานิพนธ์เรื่องนี้เป็นการศึกษา นักโทษหญิงในเรือนจำกลางจังหวัดเชียงใหม่ โดย พยายามทำความเข้าใจและอธิบายการเลือนไหลและหลากหลายของความเป็นเพศและความสัมพันธ์ทางเพศ ของนักโทษหญิงในฐานะความสัมพันธ์ทางสังคมและความสัมพันธ์เชิง อำนาจที่ถูกสร้างขึ้นและผลิตใหม่อย่างสัมพันธ์เชื่อมโยงกับสถานการณ์ภายใต้บริบท เงื่อนไข มิติ และมุมมองอันหลากหลายและเลือนไหลผ่านกาลเวลา และเพื่อชี้ให้เห็นถึงขอบเขตของความเป็น เพศและความสัมพันธ์ทางเพศ ที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลากฎภายใต้การเจรจาต่อรองซึ่งกัน และกัน

ในบริบทพื้นที่ที่คุณหญิงจะเปิดเผยให้เห็นการทำงานของเงื่อนไขต่าง ๆ ที่ทำให้นักโทษ ต้องต่อสู้ดิ้นรนเพื่อการมีชีวิตที่ดีที่สุด โดยใช้กลยุทธ์ต่าง ๆ ซึ่งความเป็นเพศและความปรารถนา ทางเพศเป็นกลยุทธ์หนึ่งที่ทำงานร่วมกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจชุดต่าง ๆ ที่มากมาย และไม่ ตายตัวในพื้นที่คุก ความเป็นเพศถูกใช้ไปในฐานะของยุทธวิธีเพื่อนำไปสู่ผลประโยชน์ที่แตกต่างกัน ออกไปในแต่ละบุคคล บ้างก็เป็นไปเพื่อตอบสนองความปรารถนาทางเพศ (Sexuality) ที่ตนเองมี อยู่ บ้างก็เพื่อการประทังชีวิตรอด บ้างก็เพื่อการไต่เต้าไปยังตำแหน่งหน้าที่การงาน หรือตำแหน่งที่ ดีกว่าในสังคมคุก เช่น ตำแหน่งแห่งที่ทางความรู้สึก ความปรารถนา ความพึงพอใจส่วนตัว หรือ ความปรารถนาทางเพศแบบวิปริตแปลกแหวกแนวแบบ “อยากลอง”

นอกจากนี้ จะเห็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้คุมกับนักโทษ เช่น นักโทษหญิงที่ มีความรู้มีการศึกษาก็จะกลายเป็นผู้ช่วยเหลือของผู้คุม โดยช่วยเหลืองานหนังสือเอกสารต่าง ๆ และจะกลายเป็นผู้มีอำนาจเหนือนักโทษด้วยกัน หรือนักโทษหญิงที่ร่างกายแข็งแรงก็จะทำงาน หนักช่วยเหลือผู้คุมรวม ทั้งคอยดูแลความปลอดภัยผู้คุมและผู้เข้าเยี่ยมชมเรือนจำ ในทางตรงข้าม ผู้คุมก็ได้ประโยชน์จากความรู้และการทำงานของนักโทษเหล่านี้ตอบแทน

จากการอ่านวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ ผู้วิจัยพบมิติเรื่องอำนาจในพื้นที่ของคุณ ซึ่งดูจากภายนอกเหมือนกับว่าไม่มีวันเท่าเทียมกันระหว่างผู้คุมกับนักโทษ หรือระหว่างนักโทษด้วยกันที่น่าจะมีความเท่าเทียมกัน แต่ในความเป็นจริงฐานะที่ต่ำกว่าของนักโทษก็ไม่ได้หยุดนิ่ง แต่สามารถเลื่อนไหลได้จากภูมิหลังของนักโทษเอง ซึ่งทำให้เกิดการดำรงอยู่ได้เท่า ต่อรอง กับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้คุมกับนักโทษ

การเลื่อนไหลของเพศสภาพยังเป็นการสร้างอำนาจต่อรองกับความสัมพันธ์ระหว่างนักโทษด้วยกัน เพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวหรือความปรารถนาทางเพศ ซึ่งเรื่องของอำนาจนี้สามารถโยงมาใช้ได้กับงานวิจัยเรื่อง การสื่อสารผ่านจดหมายนักโทษ: บทวิเคราะห์อำนาจและการจัดระเบียบวินัยแห่งคุณ ได้ในกรณีที่นักโทษหญิงใช้ความเป็นเพศที่เลื่อนไหลเปลี่ยนแปลงได้สร้างอำนาจต่อผู้คุมและนักโทษด้วยกัน เหมือนกับนักโทษชายต่างชาติใช้จดหมายในการสร้างอำนาจต่อต้านอำนาจการจัดระเบียบวินัยของคุณ

กล่าวโดยสรุป อิศรภาพเป็นสิ่งปรารถนาของมนุษย์ทุกตัวตน คุณเป็นที่จำกัดอิสรภาพทั้งทางร่างกายและจิตใจ เป็นสถานที่ใช้อำนาจบังคับเพื่อให้นักโทษอยู่ในกฎระเบียบวินัย เพื่อป้องกันการหลบหนี เรือนจำเป็นสถานที่ใช้อำนาจบังคับเพื่อเปลี่ยนแปลงแก้ไขพฤติกรรมนักโทษให้กลับตัวเป็นคนดีของสังคม ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเกิดข้อสงสัยว่าแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีต่าง ๆ ในคุก แต่เมื่อมนุษย์ต้องถูกจำกัดอิสรภาพทั้งทางร่างกายและจิตใจในสภาพของนักโทษ พวกเขามีความพอใจอย่างนั้นหรือ หรือพวกเขายังมีความกดดันบีบคั้นอะไร และถ้ามีแล้วพวกเขาจะจัดการกับมันอย่างไร โดยวิธีไหน

จากงานเขียนเชิงสารคดี 2 เรื่อง เป็นการมองของคนภายนอกที่เข้ามาเยี่ยมชม โดยบรรยายให้เห็นถึงสภาพของคุณจากสภาพความเป็นจริง ข้อมูลจากคำบอกเล่า การสัมภาษณ์นักโทษและเจ้าหน้าที่ของเรือนจำ ซึ่งมีมุมมองในแง่บวกเช่น การให้การศึกษาและฝึกอาชีพนักโทษ หรือเจ้าหน้าที่ปฏิบัติหน้าที่อย่างเห็นดเห็น้อย เพื่อแก้ไขฟื้นฟูและดูแลนักโทษ เป็นต้น

ส่วนหนังสือเชิงชีวิตประวัติอีก 4 เรื่อง เป็นการมองภาพในด้านตรงข้ามของคนภายใน คือ เป็นการบรรยายคุณจากอดีตนักโทษทั้งชาวไทยและต่างชาติที่เคยติดคุกในประเทศไทย ภาพคุณที่ออกมาจะแสดงให้เห็นถึงสภาพที่แออัด สกปรก เจ้าหน้าที่มีแต่ความโหดร้าย ทารุณ ชีวิตนักโทษมีแต่ความยากลำบาก ทนทุกข์ทรมาน

สำหรับวิทยานิพนธ์ทางสังคมสงเคราะห์ ที่เลือกมาทบทวนทั้ง 4 เรื่อง เป็นการวิจัยเพื่อให้เห็นถึงความต้องการและการปรับตัวของนักโทษเป็นงานวิจัยของเจ้าหน้าที่กรมราชทัณฑ์ เป็นส่วนใหญ่ โดยใช้แบบสอบถามซึ่งสามารถสรุปในประเด็นต่าง ๆ ได้ดังนี้คือ ความต้องการปัจจัยสี่ ความต้องการติดต่อกับบุคคลภายนอก ความรู้สึกไม่ปลอดภัย ปัญหาความกดดันจากการถูกจำกัดเสรีภาพ ปัญหาเรื่องกฎระเบียบข้อบังคับและการใช้อำนาจในหน้าที่ของผู้คุม

สุดท้ายในงานวิจัยทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาทั้ง 2 เล่มจะทำให้เห็นถึงวิธีการที่นักโทษหญิงตื่นรับต่อผู้เพื่อสนองความต้องการพื้นฐานของชีวิตในด้านต่าง ๆ ซึ่งแสดงถึง การต่อต้านขัดขืน ต่อบรองหรือจ่ายอมต่ออำนาจการจ้ดระเบียบวินัยของคุณ

ในขณะที่เดียวกันจากการทบทวนวรรณกรรมทั้งหมดที่ผ่านมาจะพบว่า การสื่อสารเป็นสิ่งสำคัญต่อชีวิตนักโทษมากและในสภาพความเป็นจริง การสื่อสารของมนุษย์ก็เป็นสิ่งสำคัญที่สามารถจัดปัญหาต่าง ๆ ให้กับปัจเจกบุคคลและสังคมโดยรวมแม้ในงานเขียนเชิงชีวประวัติของผู้ต้องขังและวิทยานิพนธ์ทางสังคมสงเคราะห์ จะกล่าวถึงประเด็นการสื่อสารว่ามีความสำคัญมากแต่ยังไม่มีการศึกษาวิจัยเกี่ยวข้องกับการสื่อสารของนักโทษเลย โดยเฉพาะนักโทษต่างชาติในคุกบางขวาง ซึ่งมีความแตกต่างจากนักโทษชาวไทยทั้งวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ ความเชื่อ ศาสนา ฯลฯ

อาจจะเป็นด้วยเหตุผลที่ว่า การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับนักโทษหรือคุกเป็นเรื่องยากที่จะเข้าถึงข้อมูล เรื่องของคุณ เรื่องของตำรวจเป็นเรื่องลึกลับต้องห้าม การเก็บข้อมูลกับนักโทษก็เป็นเรื่องอันตราย น่ากลัวหรืออาจเป็นด้วยอุปสรรคในการสื่อสารทางภาษากับนักโทษต่างชาติ อีกประการหนึ่งในเรื่องมิติเกี่ยวกับอำนาจก็ยังมีศึกษาน้อยมากเช่น เรื่องคนกับคุกที่วิเคราะห์การต่อต้านอำนาจของนักโทษหญิงซึ่งดูเหมือนไม่เข้มข้น รุนแรง อย่างเช่น การนิทนาบหรือการตั้งฉายาผู้คุม การเงี้ยว หรือการแอบกินขนมในห้องนอน ฯลฯ

ดังนั้น ผู้ศึกษาวิจัยเรื่อง การสื่อสารผ่านจดหมายนักโทษ: บทวิเคราะห์อำนาจและการจ้ดระเบียบวินัยแห่งคุณ จึงเกิดความสนใจที่จะศึกษาเรื่องนี้เพื่อค้นหาว่า นักโทษชายต่างชาติมีการต่อต้านขัดขืนอำนาจของการจ้ดระเบียบวินัยของคุณอย่างไร หรือมีการต่อบรอง จ่ายอมอย่างไรต่อการจ้ดระเบียบวินัยนี้ในสภาพของคุณปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจของนักโทษบนพื้นที่ของจดหมายที่สื่อสารออกไปสู่โลกภายนอกคุณเป็นการเคลื่อนย้ายพื้นที่การปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจที่กระทำภายในคุกมาไว้บนกระดาษซึ่งนักโทษจะมีเทคนิคการเขียนเนื้อหาและการสร้างรูปแบบต่าง ๆ ในการต่อต้านขัดขืน ต่อบรองหรือจ่ายอมต่ออำนาจการจ้ดระเบียบวินัยของคุณ เพื่อสนองตอบความต้องการของนักโทษเองเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ภายในพื้นที่คุกที่จำกัดอิสรภาพ ทั้งทางร่างกาย จิตใจและพฤติกรรมเป็นการสื่อสารที่ถือว่าอยู่ในสถานการณ์ที่มีการควบคุมสูง และมีความน่าสนใจศึกษาอย่างยิ่งในกระบวนการสื่อสารที่นักโทษปฏิบัติต่อการจ้ดระเบียบวินัยของคุณ